જૈન તત્ત્વજ્ઞાન તથા આચારને
સુંદર સરલ શૈલીએ રજૂ કરતી

જૈન શિક્ષાવલી

પ્રથમ શ્રેણીનાં ૧૨ પુસ્તકો

૧ જીવનનું ધ્યેય
૨ પરમપદનાં સાધનો
૩ ઇષ્ટદેવની ઉપાસના
૪ સદ્ગુરુસેવા
૫ આદર્શ ગૃહસ્થ
૬ આદર્શ સાધુ
૭ નિયમો શા માટે?
૮ તપની મહત્તા
૯ મંત્રસાધન
૧૦ યોગાભ્યાસ
૧૧ વિશ્વશાંતિ
૧૨ સફલતાનાં સૂત્રો

શ્રેણીનું મૂલ્ય રૂા ૬-૦૦ પોસ્ટેજ ૧-૦૦ અલગ
માત્ર ગણતરીની નકલો જ બાકી રહી છે, માટે તમારી નકલ આજે જ મેળવી લો તથા હવે પછી પ્રગટ થનારી બીજી શ્રેણીના ગ્રાહક બનો

નોંધ—આરંભમાં નિબંધને છેડે આખી શ્રેણીનું શુદ્ધિપત્રક આપ્યું છે, તે પ્રમાણે સુધારો કરી પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવા વિનંતિ છે

જૈન શિક્ષાવલી પુષ્પ અગિયારમું

વિશ્વશાંતિ

લેખક
[illegible] પંડિત
શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

પ્રકાશક
જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
મુંબઈ-૯.

મૂલ્ય : પચાસ નયા પૈસા

પ્રકાશક
નરેન્દ્રકુમાર ડી. શાહ
વ્યવસ્થાપક જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
લધાભાઈ ગુણપત બીલ્ડીંગ,
ચીંચ બંદર, મુંબઈ-૯.

પહેલી વાર ૨૦૦૦
સં ૨૦૧૫, સને ૧૯૫૯

મુદ્રક :
મણિલાલ છગનલાલ શાહ.
નવપ્રભાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ

પ્રકાશકનુ નિવેદન

જૈન મહર્ષિઓએ જીવનની સુધારણા માટે જે તત્ત્વજ્ઞાન ઉપદેશ્યું છે તથા જે આચારની પ્રરૂપણા કરી છે, તે સહુ સરલતાથી સમજી શકે તે માટે જૈન શિક્ષાવલીની યોજના હાથ ધરવામાં આવી છે હાલ તેમા બાર પુસ્તકો પ્રકટ કરવામા આવે છે, પરતુ સયોગો વધારે અનુકૂળ દેખાશે તો તેમા બીજા પુસ્તકો પણ પ્રકટ કરવામા આવશે.

આ પુસ્તકો દીર્ઘ ચિંતન-મનનના પરિણામે સુદર શૈલિમા લખાયેલાં છે, એટલે તે સહુને પસદ પડશે એમા શકા નથી.

જૈન શિક્ષાવલીની યોજના સાકાર બની તેમા અનેક મુનિરાજો, સસ્થાઓ અને ગૃહસ્થોનો સહકાર નિમિત્તભૂત છે ખાસ કરીને પ પૂ. આ મહારાજશ્રી વિજયલક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી, તેમના વિદ્વાન શિષ્ય રત્ન મુનિરાજશ્રી કીર્તિવિજયજી, પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયપ્રેમ સૂરીશ્વરજીના શિષ્યરત્નો પૂ પ મહારાજ શ્રીભદ્રકરવિજયજી, પૂ મુ શ્રી ભાનુવિજયજી, તથા પૂ મુ શ્રી કુદકુદવિજયજી તેમજ પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયજબૂસૂરીશ્વરજી, તેમના શિષ્યરત્ન મુ શ્રી દેવનવિજયજી અને પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયઅમૃતસૂરીશ્વરજીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પૂ. પ મ. શ્રી ધુરંધરવિજયજી તથા પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયવર્ધમાનસૂરિજીના શિષ્યરત્ન મુનિશ્રી યશોવિજયજી વગેરેએ આ યોજનાને સત્કારી તેને વેગ આપવામા કિંમતી સહાય આપી છે, તે માટે તેમનો ખાસ આભાર માનીએ છીએ. ઉપરાત શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ, શેઠ ચદુલાલ વર્ધમાન, શેઠ ચતુરભાઇ નગીનદાસ (એનગામવાળા), શ્રીમાન બી. કે શાહ, યોગી શ્રી ઉમેશચદ્રજી, શ્રી નાગકુમાર મકાતી તથા જૈનધાર્મિક શિક્ષણસઘ-મુબઈના કાર્યવાહકો શ્રી પ્રાણજીવન હ. ગાધી વગેરેએ આ કાર્યમા સહકાર આપી અમને ઉત્સાહિત કર્યા છે, તે માટે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ આ પુસ્તકોમા વિજ્ઞાપન આપનાર દરેક સસ્થાઓના પણ અમે આભારી છીએ

વિષયાનુક્રમ

॥ ॐ ह्रीं अर्हं नम ॥

વિશ્વશાંતિ

૧-નિબંધપ્રયોજન

આજે વિશ્વશાતિ વિષે અનેકવિધ વિચારણાઓ થઈ રહી છે, અનેકવિધ પ્રવચનો યોજાઈ રહ્યા છે તથા અનેક-વિધ કાર્યક્રમો અમલમા આવી રહ્યા છે, પણ ઘણા લોકો સમજે છે તેમ એ માત્ર રાજદ્વારી સમશ્યા નથી એ માનવતાનો એક મહાપ્રશ્ન છે અને ધર્મનું એક ધોરી અગ છે, તેથી તેની વિચારણા અહીં પ્રસ્તુત છે

૨-વિશ્વશાતિનો અર્થ

વિશ્વશાતિ એ સસ્કૃતભાષાનો સામાસિક શબ્દ છે તેનો વિગ્રહ બે રીતે થઈ શકે (૧) વિશ્વની શાતિ (ષષ્ઠી તત્પુરુષ) અને વિશ્વમા શાતિ (સપ્તમી તત્પુરુષ) તેમાં વિશ્વની શાતિ થઈ જાય—વિશ્વની લીલા સમાપ્ત થઈ જાય એવું કોઈ ઇચ્છતું નથી, પણ વિશ્વમા શાતિ રહે એવું સહુ ઇચ્છે છે, તેથી વિશ્વમા શાતિ એ અર્થ સગત છે

અહીં વિશ્વ અને શાતિ એ બને શબ્દો વિશેષાર્થમા વપરાયેલા છે, એટલે તેનાથી આપણે પરિચિત થવું જોઈએ

વિશ્વ શબ્દનો મૂળ અર્થ સર્વ કે અશેષ છે, એટલે

ચરાચર સર્વ વસ્તુના સમૂહને વિશ્વ કહેવામા આવે છે લોક, સૃષ્ટિ, બ્રહ્માંડ, જગત્, દુનિયા, આલમ એ તેના પર્યાયશબ્દો છે અગરેજી ભાષામા તેને માટે 'વર્લ્ડ' (world) અને 'યુનિવર્સ' (universe) એ બે શબ્દો પ્રચલિત છે

જૈન મહર્ષિઓ આ વિશ્વને અનત આકાશના એક ભાગમા વ્યવસ્થિત થયેલુ માને છે અને તેનો વિસ્તાર ચૌદ રજ્જુ જેટલો બતાવે છે આ રજ્જુનો ખ્યાલ આકડાથી આપી શકાય એવો નથી, એટલે તનો ખ્યાલ તેમણે ઉપમાનથી આપ્યો છે નિમિષ માત્રમા એક લાખ યોજન જનારો દેવ છ માસમા જેટલું અતર કાપે તેટલા અતરને એક રજ્જુ સમજવું અહીં કોઈને એમ લાગે કે આ માપ તો ઘણું મોટુ થયું, અર્થાત્ તે જલ્દી મગજમા બેસે તેવુ નથી, તો તેમની જાણ ખાતર અમે કહીએ છીએ કે આજના વિજ્ઞાને પણ અતર બતાવવામા આવા જ ઉપમાનનો ઉપયોગ કર્યો છે તે કહે છે કે 'કેટલાક તારાઓ એટલી ઊંચાઈએ આવેલા છે કે એક સેકડમા ૧૮૬૦૦૦ માઈલનું અતર કાપનારા પ્રકાશને ત્યાથી આપણી પૃથ્વી પર પહોચતા ૧૦૦૦૦૦૦ લાખ વર્ષ કરતા પણ વધુ સમય લાગે' આ ઉપમાન ઉપરના ઉપમાન કરતા પણ ઘણુ આગળ વધી જાય છે, એ થોડી જ વિચારણાથી સમજી શકાશે

આ વિશ્વનો આકાર કેડ ઉપર હાથ મૂકીને ઊભેલા પુરુષ જેવો છે, એટલે ઉપરથી સાકડો છે, પછી વિસ્તાર

પામે છે, પછી સંકોચાય છે અને પાછો વિસ્તાર પામે છે તેના ઊર્ધ્વલોક, તિર્યંગ્લોક અને અધોલોક એવા ત્રણ વિભાગો છે તેમા ઊર્ધ્વલોકની વ્યવસ્થા નીચે પ્રમાણે છે સહુથી ઉપર સિદ્ધશિલા, તેની નીચે પાચ અનુત્તર વિમાનો, તેની નીચે નવ ગ્રૈવેયક, તેની નીચે બાર દેવલોક અને તેની નીચે જ્યોતિષ ચક્ર એટલે સૂર્ય, ચદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા.

ઊર્ધ્વલોકની નીચે તિર્યંગ્લોક આવેલો છે કે જેને મનુષ્યલોક પણ કહેવામા આવે છે આ તિર્યંગ્ લોકમા અસખ્ય દ્વીપ અને અસખ્ય સમુદ્રો છે તેમા મનુષ્યની વસ્તી જબૂ, ધાતકી અને અર્ધપુષ્કર એ અઢી દ્વીપમા જ છે એની વચ્ચે લવણ અને કાલોદધિ એ બન્ને સમુદ્ર પણ આવી જાય છે જબૂદ્વીપ બધાની મધ્યમા છે અને તેની મધ્યમા મેરુ પર્વત છે તિર્યંગ્ લોકનો વિસ્તાર ૪૫ લાખ યોજન જેટલો છે આધુનિક વિજ્ઞાન પૃથ્વીના વર્તુલની લબાઈ આશરે ૨૨૦૦૦ માઈલ માને છે, એટલે તેના રગે રગાયેલાઓને આ માપ વધુ લાગશે, પણ એજ વિજ્ઞાન આ વિશ્વમા ગ્રહ, ઉપગ્રહ અને તારાના રૂપમા અસખ્ય પૃથ્વીઓ માને છે, તેમા કેટલાક તારાને એવડા મોટા માને છે કે જેમા આપણી અનેક પૃથ્વીઓ સમાઈ જાય, એટલે આ માપથી કોઈએ આશ્ચર્ય પામવા જેવુ નથી

જૈન મહર્ષિઓ આ તિર્યંગ્ લોકને (પૃથ્વીને) દડા કે નારગી જેવો ગોળ નહિ પણ વલયાકાર માને છે, અને તેથી જ ભૂગોળ શબ્દને બદલે ભુવલય શબ્દને પસ

દર્શાવી આપે છે અહીં અમે સ્પષ્ટ કરવા ઈચ્છીએ છીએ કે બધા વૈજ્ઞાનિકો પૃથ્વીના આકાર વિષે એક મત નથી. સમરસેટવાસી વિલિયમ એડગલ કે જેણે પોતાના જીવનના પચાસ વર્ષો આ સશોધનની પાછળ ગાળ્યા હતાં, તેણે છેવટે જાહેર કર્યું છે કે 'પૃથ્વી થાળીના આકારની ચપટી છે અને સૂર્ય તેની આસપાસ ફરે છે.' કેટલાક વૈજ્ઞાનિકો પૃથ્વીને અડાકાર પણ માને છે અને કેટલાક તેને ગોળાકાર પણ નહિ અને અડાકાર પણ નહિ, એવી વિશિષ્ટ આકૃતિવાળી પણ માને છે રશિયાની કેન્દ્રીય ફોટોગ્રાફી સસ્થાના પ્રમુખ પ્રોફેસર ઈસાકોમે જાહેર કર્યું છે કે ભૂમધ્યરેખા એક વૃત્ત (ગોળ) નથી, પણ ત્રણ જુદી જુદી જાતની રેખાઓનો સગમ છે

તિર્યગ્લોકની નીચે અધોલોક આવેલો છે, તે સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે તેમા અનુક્રમે રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમપ્રભા અને મહાતમઃ પ્રભા એ સાત પૃથ્વીઓ આવેલી છે અને તે દરેકમા એકેક નરક રહેલુ છે, એટલે રત્નપ્રભામાં પહેલું નરક અને મહાતમપ્રભામા સાતમુ નરક છે વ્યતર, વાણ વ્યતર અને ભવનપતિદેવો તિર્યગ્લોકની નીચે તથા રત્નપ્રભાની ઉપરના પ્રતરોમા વસે છે

વૈદિક સપ્રદાય આ વિશ્વના સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાલ એવા ત્રણ ભાગો માને છે તેમા સ્વર્ગનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે સહુથી ઉપર સાતમું સ્વર્ગ સત્યલોક કે બ્રહ્મલોક, તેની નીચે છઠ્ઠુ સ્વર્ગ તપોલોક, તેની

નીચે પાંચમુ સ્વર્ગ જનલોક, તેની નીચે ચોથુ સ્વર્ગ મહર્લોક, તેની નીચે ત્રીજુ સ્વર્ગ સ્વર્લોક, તેની નીચે બીજુ સ્વર્ગ ભુવર્લોક અને તેની નીચે પહેલુ સ્વર્ગ ભૂર્લોક તેની નીચે મર્ત્યલોકને માને છે કે જેમા આપણો નિવાસ છે આ મર્ત્યલોકને તે પણ થાળી જેવો ગોળાકાર અને અનેક દ્વીપસમુદ્રવાળો માને છે તેની નીચે સાત તળીઆવાળુ પાતાળ માને છે, તે નીચે પ્રમાણે –

અતલ, વિતલ, સુતલ, રસાતલ, તલાતલ, મહાતલ અને પાતાલ.

આધુનિક વિજ્ઞાન આ વિશ્વને અનત આકાશના એક ભાગમા આવેલુ માને છે, પણ સૂર્ય, ચદ્ર, તારા અને પૃથ્વી વિષેની તેની માન્યતાઓ જુદા પ્રકારની છે તે સૂર્યને ક્રોડો માઈલ દૂર રહેલો, અતિ વિસ્તારવાળો તથા સ્થિર માને છે અને ચદ્ર, તારા તથા પૃથ્વીને તેની આસપાસ પરિભ્રમણ કરતી માને છે તેમા પૃથ્વીને દડા કે નારગી જેવી ગોળ કલ્પી તેને પોતાની ધરી ઉપર તેમજ સૂર્યની આસપાસ પરિભ્રમણ કરતી માને છે તેની ગણના પ્રમાણે ચદ્ર આપણી પૃથ્વીથી ઘણો નજીક એટલે માત્ર ત્રણ લાખ અને પાસઠ હજાર માઈલના અતરે આવેલો છે

પૃથ્વીની રચના વિષે તે જણાવે છે કે પ્રથમ તે એક સળગતા ગોળા રૂપે હતી આ સળગતો ગોળો કાળે કરીને ઠંડો પડયો અને તેના પર ધીમે ધીમે પડ બધાયુ, પછી તેમા અમુક વખતે વનસ્પતિ ઉત્પન્ન થઈ, જતુઓ ઉત્પન્ન થયા, પશુઓ ઉત્પન્ન થયા અને તેમાથી વાનર શરીરનો વિકાસ થતા મનુષ્યો

નિર્માણ થયા પૃથ્વીના ગોળાની અંદર ખૂબ ગરમી રહેલી છે, તેને એ પોતાની માન્યતાની પુષ્ટિમાં આગળ ધરે છે.

આધુનિક વિજ્ઞાન તર્કવાદથી આપણી પ્રાચીન માન્યતાઓને તોડવાનો પ્રયાસ કરે છે, પણ તેણે કરેલા આ વિધાનો તર્કની કસોટીમા બિલકુલ ટકી શકે તેવા નથી વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો પૃથ્વીની રચના વિષેની તેની આ માન્યતા એક પરીકથા જેવી લાગે છે પૃથ્વીનો ગોળો અમુક વખતે જ ઠંડો કેમ પડચો? શા માટે તેની પહેલા ક્રોડો વર્ષ ઠંડો ન પડચો? પૃથ્વીનું જે પડ નિર્જીવ હતું તેમા એકાએક જીવન શી રીતે શરુ થયુ? જો કોઈ પણ રાસાયણિક પ્રક્રિયાથી જીવન શરુ થયુ તો બધી વનસ્પતિ કે બધા જંતુ એક સરખા ઉત્પન્ન ન થતા, જુદી જુદી જાતના કેમ બન્યા? એ બધાનુ આયુષ્ય સરખુ કેમ નહિ? તેમના સુખદુઃખના સવેદનમા ભિન્નતા શા માટે? વગેરે વગેરે પ્રશ્નો એવા છે કે જેના ઉત્તર આધુનિક વિજ્ઞાન સતોષકારક રીતે આપી શકે એમ નથી વળી તેના સિદ્ધાંતો પણ બદલાતા રહે છે જેમ જેમ શોધખોળ થતી જાય છે, તેમ તેમ તેમા પરિવર્તન આવતુ જાય છે, એટલે તે અત્યારે જે કોઈ વિધાનો કરે છે, તે છેવટનું સત્ય છે અને તેનાથી ભિન્ન પરિસ્થિતિ ન હોઈ શકે, એમ માનવાનું લેશમાત્ર કારણ નથી આજે વિજ્ઞાન પ્રત્યે માત્ર શ્રદ્ધા જ નહિ, પણ અંધશ્રદ્ધા પ્રકટી રહી છે અને તે જે કોઈ વિધાનો કરે તે બરાબર જ હોય એવો ખ્યાલ ઘણાના મનમા પેદા થયો છે, તેથી અમારે આટલી સ્પષ્ટતા કરવી પડે છે

પ્રસ્તુત વિષયમાં વિશ્વ શબ્દનો જે પ્રયોગ છે, તે માત્ર આપણી પૃથ્વી પૂરતો જ છે અને તેમા પણ વર્તમાનકાળે પ્રસિદ્ધ એવા એશિયા, યુરોપ, આફ્રિકા, અમેરિકા અને ઓસ્ટ્રેલિયા એ પાચ ખડમા વસતી માનવજાતિ માટે જ છે

હવે શાતિના અર્થ તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ. ધર્મશાસ્ત્ર કષાયના ઉપશમનને અથવા પાપના પરિહારને શાન્તિ કહે છે, યોગશાસ્ત્ર ચિત્તની સમાહિત અવસ્થાને અથવા શમગુણને શાતિ કહે છે, મત્રશાસ્ત્ર ઉપસ્થિત ભયો અને ઉપદ્રવના નિવારણને શાતિ કહે છે, જ્યોતિષશાસ્ત્ર દુષ્ટ ગ્રહોની અસર દૂર થાય તેને શાતિ કહે છે, વૈદકશાસ્ત્ર વ્યાધિ કે રોગ મટી જાય તેને શાન્તિ કહે છે, અને આધુનિક રાજકારણ યુદ્ધના અભાવને શાતિ કહે છે એટલે આજે પ્રચલિત બનેલો વિશ્વશાતિ શબ્દ 'યુદ્ધના ભયમાથી માનવજાતિનો બચાવ' એવા અર્થમા વપરાય છે

૩-યુદ્ધની ઉત્તરોત્તર વધી રહેલી ભયાનકતા

યુદ્ધ ઉત્તરોત્તર ભયાનક કેમ બન્યુ ? તે પણ આપણે જાણી લેવું જોઈએ

પ્રથમ મનુષ્યો યુગલરૂપે જન્મતા, એટલે પુત્ર અને પુત્રીનો જન્મ સાથે થતો, તેથી તે યુગલિક કહેવાતા. આ યુગલિક મનુષ્યો સ્વભાવે અત્યત સરલ હતા અને વનમા રહીને ફળફૂલ વગેરે આરોગતા કજિયો, કકાસ કે ઝઘડો કોને કહેવાય ? તેની તેમને ખબર ન હતી પણ કાળબળે ફળફૂલ ઓછા થયા અને મારુ-તારુ થવા લાગ્યુ આ

વખતે એક ડાહ્યા માણસે બધાને અમુક વૃક્ષ વગેરે વહેંચી આપી ઝઘડો થતો અટકાવ્યો આ માણસ ટોળીનો-કુલનો આગેવાન બન્યો, એટલે કુલકર ગણાયો

આ કુલકરોના સમયમા મનુષ્યોની સ્વાર્થભાવના ક્રમશ વધવા લાગી, એટલે હકાર, મકાર અને ધિક્કાર નીતિ અમલમા આવી કોઈ બે માણસ લડતા હોય અને કુલકર આવીને એમ કહે કે 'હે ! તમે આ શું કરો છો ?' એટલે પેલા બે શરમાઈને લડવાનુ છોડી દે એનું નામ હકારનીતિ કોઈ બે માણસ લડતા હોય અને કુલકર આવીને એમ કહે કે 'આ રીતે મ લડો એ તમને શોભતું નથી' એટલે પેલા બે શરમાઈને લડવાનુ છોડી દે, એનુ નામ મકારનીતિ અને કોઈ બે માણસ લડતા હોય તેને કુલકર આવીને એમ કહે કે 'ધિક્ ! તમે આ શું કર્યું ? આ રીતે લડતા લાજતા નથી ?' એટલે પેલા બે શરમાઈને લડવાનુ છોડી દે, એનુ નામ ધિક્કારનીતિ

કુલકરોનો જમાનો પૂરો થયા પછી શ્રી ઋષભદેવ પ્રથમ રાજા થયા તેમણે લોકોને રાંધતા શીખવ્યુ, વાસણ બનાવતાં શીખવ્યુ, ઘર બાંધતા શીખવ્યુ તથા બીજા પણ નાના મોટા અનેક શિલ્પો શીખવ્યા તે સાથે તેમને લિપિ અને અકનુ જ્ઞાન પણ આપ્યુ આ વખતે કર્મ પ્રમાણે લોકસમૂહના બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એવા ચાર વિભાગો પડ્યા તાત્પર્ય કે આજે જેને માનવસંસ્કૃતિ કે માનવસભ્યતા કહેવામા આવે છે, તેનો આ રીતે પ્રસાર થયો

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને લોકોને વ્યવહારનીતિ-

રાજનીતિનું જ્ઞાન આપ્યા પછી પોતાના સો પુત્રોને જુદા જુદા પ્રદેશોનું રાજ્ય વહેંચી આપીને સંસારનો ત્યાગ કર્યો અને યોગસાધના કરવા માડી આ યોગસાધનાના પરિણામે તેઓ ક્લિષ્ટ કર્મોથી મુક્ત થયા અને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી સર્વજ્ઞ બન્યા પછી તેમણે ધર્મની દેશના દીધી અને ધર્મસાધક એવા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનો ચતુર્વિધ સઘ સ્થાપ્યો તાત્પર્ય કે તેમણે વ્યવહારનીતિ ઉપરાત માનવસમાજને ધર્મ પણ શીખવ્યો અને જગદ્ગુરુનું પદ સાર્થક કર્યું ×

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના બધા પુત્રોમા ભરત સહુથી મોટા હતા અને તેઓ અયોધ્યાનું રાજ્ય સભાળતા હતા તેમને ચક્રવર્તી એટલે આ જગતના સર્વ સત્તાધીશ થવાનો વિચાર આવ્યો, એટલે તેમણે વિજયયાત્રા શરૂ કરી અને તે વખતના તમામ રાજા પાસે પોતાની આણ કબૂલ કરાવી આને આપણે યુદ્ધની શરુઆત કહી શકીએ, કારણ કે તેમા સૈન્ય પણ હતું અને શસ્ત્રો પણ હતા

આગળ શું બન્યુ તે પણ અમે કહેવા ઇચ્છીએ છીએ, કારણ કે તેનાથી તે વખતની મનોભાવના અને

× શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્રના આરભમા તેમની નિમ્ન પદ્ય વડે સ્તુતિ કરે છે —

आदिम पृथिवीनाथमादिम निष्परिग्रहम् ।
आदिम तीर्थनाथ च, ऋषभस्वामिन स्तुम ॥

'પ્રથમ રાજા, પ્રથમ સાધુ અને પ્રથમ તીર્થંકર એવા શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.'

યુદ્ધનીતિ પર પ્રકાશ પડશે વિજયયાત્રા પછી ચક્રવર્તી-
પદનો મહોત્સવ ઉજવાયો અને ભરતરાય ભરતેશ્વર થયા
તેમા બધા રાજાઓએ ભાગ લીધો, પણ પોતાનો એ
પણ ભાઈ સામેલ થયો નહિ એથી તેમને ખોટુ લાગ્યુ
અને બધા ભાઈઓને કહેણ મોકલ્યુ કે 'તમારે રાજ્
સલામત રાખવું હોય તો તાબડતોબ અયોધ્યા આવીને
અમારી સેવા કરો ' ભાઈઓ તે માટે તૈયાર ન હતા
એટલે તેમણે રાજગાદીનો ત્યાગ કર્યો ને શ્રી ઋષભદે
ભગવાનના ચરણની સેવા સ્વીકારી પરંતુ તક્ષશિલાનુ રાજ્
ભોગવી રહેલા બાહુબલિએ ન તો રાજ્ય છોડયુ કે
તો તેમની સેવા કરવાની કબૂલાત આપી તેમણે મોટાભા
ઈને કહેવડાવ્યુ કે ' આપણી વચ્ચે સ્વામી અને સેવકને
સબધ ઘટી શકતો નથી, કારણ કે આપણા બંનેન
સ્વામી ઋષભદેવ ભગવાન છે વળી હુ જે રાજ ભોગવ
છુ, તે હક્કનુ ભોગવું છુ અને તેનુ રક્ષણ કરવાની મારી
પૂરી તાકાત છે, એટલે હું આઝાદ મટીને તમારો સેવ
થવાને ઈચ્છતો નથી '

ભરતેશ્વરને માટે આ પડકાર એક કોયડા રૂપ બન્યો
એક બાજુ સાર્વભૌમ ચક્રવર્તી થવાની અનન્ય મહત્ત્વા-
કાંક્ષા અને બીજી બાજુ સગા ભાઈઓ સાથે યુદ્ધ કરવાના
સયોગો તેમાં મહત્ત્વાકાંક્ષા જિતી અને ભ્રાતૃભાવ હાર્યો
મહત્ત્વાકાંક્ષાએ આ જગતમા માનવીના હાથે કયા કાર્યો
નથી કરાવ્યા ? ન્યાય, નીતિ, ધર્મ, સદ્ભાવ, સદાચાર
બધાનો તેણે દાટ વાળ્યો છે ને હજીયે તે મનુષ્યોના

મનમા પેસીને એ જ કાર્યોની પુનરાવૃત્તિ કરાવી રહી છે !

યુદ્ધની નોબતો ગડગડી અને એક જબ્બર સૈન્ય લઈ ભરતેશ્વર બાહુબલિ પર ચડાઈ કરવાને ચાલ્યા. બાહુબલિને આ સમાચાર મળતા તેઓ પણ શસ્ત્રસજ્જ થઈને સામા આવ્યા ગગાના કિનારે બનેના સૈન્યો સામસામા ગોઠવાઈ ગયા આ વખતે બાહુબલિએ વિચાર કર્યો કે 'અમારા બે બધુઓ વચ્ચે તકરાર છે તે મને નમાવવા ચાહે છે અને મારે નમવું નથી આ સયોગોમા હજારો–લાખો નિર્દોષ માણસોના લોહી શા માટે વહેવડાવવા ? જો ભરતેશ્વર માની જાય તો સામસામા લડીને જ ફેસલો કરી લેવો ' આ વિચારને–આ ભાવનાને અમે માનવતા કહીએ છીએ, આર્યસસ્કાર કહીએ છીએ કે જે મનુષ્યને ગમે તેવા વિકટ પ્રસગે પણ હિંસા તરફ ઢળી પડતો અટકાવે છે

તેમણે ભરતેશ્વરને સદેશો કહેવડાવ્યો કે 'સાચો-ક્ષત્રિય ન્યાય માટે લડે છે, નિર્દોષોને ન રજાડવા એ તેની પ્રતિજ્ઞા હોય છે, તેથી તમે જો લાખો નિર્દોષ માણસોનો સહાર કરવા ન ઇચ્છતા હો તો આપણે સામસામા લડીને ફેસલો કરી લઈએ '

બહુબલિનુ બળ જોતા આ સદેશાનો સ્વીકાર કરવામા જોખમ હતુ, છતા તે ન્યાયી અને વ્યાજબી હતો, એટલે ભરતેશ્વરે તેનો સ્વીકાર કરી લીધો અને દ્વદ્વયુદ્ધ શરુ થયુ આજે આપણને દ્વદ્વયુદ્ધથી સામસામી શમશેરો ખેચાવાનો ખ્યાલ આવે છે, પણ એ દ્વદ્વયુદ્ધ

જૂની જાતનુ હતુ તેમા પ્રથમ દૃષ્ટિયુદ્ધ થયુ, એટલે બન્ને જણ સામસામી નજર માંડીને તાકી રહ્યા તેમા કેટલાક વખત પછી ભરતેશ્વરના નેત્રોની પાંપણ હાલી, એટલે તેઓ દૃષ્ટિયુદ્ધ હારી ગયા પરતુ આ વખતે બાહુબલિએ કહ્યુ કે 'ભરતેશ્વર! એમ ન સમજશો કે બનવા કાળ તેથી હુ જિતી ગયો જો તમારા મનમા આવો કોઈ વિચાર આવતો હોય તો ચાલો, આપણે શબ્દયુદ્ધ એટલે ગર્જનાનુ યુદ્ધ ખેલીએ '

પહેલી ગર્જના ભરતેશ્વરે કરી, તે અનેક સિંહ સાથે મળીને ત્રાડ દેતા હોય તેવી હતી પણ બાહુબલિની ગર્જના તેના કરતા ચડી ગઇ દશે દિશામા તેના પ્રતિધ્વનિ પડઘા પડ્યા બે ત્રણ વાર આ રીતે ગર્જનાઓ થઈ, તેમા ભરતેશ્વર ઢીલા પડ્યા અને બાહુબલિની ગર્જના તેટલી જ જોરદાર રહી તાત્પર્ય કે બીજુ યુદ્ધ પણ ભરતેશ્વર હારી ગયા

પરતુ બાહુબલિને લાગ્યુ કે હજી ભરતેશ્વરને વિશેષ તક આપવી એટલે તેમણે કહ્યુ 'વડીલ બધુ! હજી કઇ બગડી ગયુ નથી આપણે બાહુયુદ્ધ કરીએ તેમા પાણી બતાવજો ' એટલે બાહુયુદ્ધ થયુ, પણ તેમા યે ભરતેશ્વર ફાવ્યા નહિ છેવટે બન્ને દડયુદ્ધ પર આવ્યા, તેમા પણ વિજય બાહુબલિની તરફેણમા જ ગયો આથી ભરતેશ્વરને વિચાર આવ્યો કે 'બાહુબલિએ મને બધાં યુદ્ધોમાં હરાવ્યો છે, તેથી ચક્રવર્તીપદ જરૂર તેના હાથમા જશે ' એટલે તેમણે ચક્ર ઉપાડ્યુ ને બાહુબલિ તરફ

કે કર્યુ પણ ચક્ર કુટુમ્બીજન પર ચાલે નહિ, એટલે તે બાહુબલિને પ્રદક્ષિણા દઈને પાછુ ફર્યું

આ જોઈને બાહુબલિએ વિચાર કર્યો કે 'ભરતેશ્વર ભાઈનો ધર્મ ચૂકી ગયા છે, કારણકે તેમણે મારા પર છોડેલું ચક્ર છોડયુ ભરતેશ્વર ક્ષત્રિયનો ધર્મ પણ ચૂકી ગયા છે, કારણ કે તેમણે હાથમા સમાન હથિયાર આપ્યા વિના યુદ્ધ કર્યું અને ભરતેશ્વર યુદ્ધનો ધર્મ પણ ચૂકી ગયા છે, કારણ કે અમારે પરસ્પરના યુદ્ધમા ચક્રનો ઉપયોગ કરવાનો ન હતો માટે હવે તે મૃત્યુદડને યોગ્ય છે'

આમ વિચારીને તેમણે દાત કચકચાવ્યા અને મૂઠી ઉગામી એમની ભુજામા અપૂર્વ બળ હતું, એમની મૂઠીમા અસાધારણ શક્તિ હતી, એટલે એ મૂઠી ભરતેશ્વરના મસ્તક પર પડી હોત તો તેમનું મસ્તક ધડમા પેસી જાત અને જરૂર તેમને મૃત્યુદડ મળત, પણ એ જ ક્ષણે બાહુબલિના મનમા એક વિચાર ઝબકી ગયો કે 'ભાઈએ ભૂલ કરી, પણ હે જીવ! તું ભૂલ શા માટે કરે છે? એને મૃત્યુદડ દેવાથી શું?' અને તેમણે ઉગામેલી મૂઠી હવામા જ તોળાઈ રહી પરતુ વીર પુરુષે ઉગામેલી મૂઠી ખાલી જાય નહિ, એટલે તેમણે વિચાર કર્યો કે 'હવે મારે આ રાજ-પાટ અને પત્ની-પરિવારથી પણ સર્યું શા માટે જઈને શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના ચરણની સેવા ન કરવી? જો મે પૂર્વે જ તેનો સ્વીકાર કરી લીધો હોત તો મામલો આટલી હદે ન પહોચત.' અને તેમણે એ મૂઠીથી પોતાના મસ્તકના વાળનો લોચ કર્યો તાત્પર્ય કે તેમણે યુદ્ધ અને

સામનાનો વિચાર છોડી દીધો, પોતાના રોષને શાંત કર્યો અને ભાવથી સાધુતાનો સ્વીકાર કરી લીધો પછી તેઓ પોતાના બને હાથ નીચા રાખીને ઊભા રહ્યા

આ બાજુ ભરતેશ્વરની હાલત ઘણી કફોડી થઈ પડી હતી, પણ તેમનો આકસ્મિક બચાવ થયો, એટલે તે હોશમા આવ્યા ને વિચાર કરવા લાગ્યા કે 'જેણે બધા યુદ્ધમા વિજય મેળવ્યો હતો, તેણે વિજયની પરવા ન કરતા આ રસ્તો લીધો, એટલે તેને ગેંકડો ધન્યવાદ છે' અને તેઓ બે હાથ જોડી બાહુબલિના ચરણે પડયા. પછી તક્ષશિલાનુ રાજ્ય બાહુબલિના પુત્ર ચદ્રયશાને સોંપી ભરતેશ્વર અયોધ્યા પાછા ફર્યા, એટલે દેખાવ તો એવો થયો કે ભરતેશ્વર જિત્યા અને બાહુબલિ હાર્યા, પણ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ જુદી જ હતી ભરતેશ્વર બાહુબલિને નમાવવા ગયા હતા, પણ આખરે તેને નમીને જ આવ્યા હતા, એટલે બાહુબલિ જિત્યા હતા અને તેઓ હાર્યા હતા

ત્યારપછી અનેક યુદ્ધો લડાયા, તેમા મહાભારતનુ યુદ્ધ ગણનાપાત્ર છે, કારણ કે તેમા ભારતવર્ષના ઘણા રાજાઓએ ભાગ લીધો હતો અને તેમા આગળ કદી નહિ વપરાયેલા શસ્ત્રો પણ વપરાયા હતા. આ યુદ્ધ પ્રબળ સ્વાર્થલાલસા, મિથ્યાભિમાન અને કૂડકપટની પરપરાને લીધે જન્મ્યુ હતુ. જેનુ આખુ રાજ્ય જુગારમા જીતી લીધુ તેને જીવવા માટે પાચ ગામ કે પાચ ડગલા જમીન આપવા માટે દુર્યોધન તૈયાર ન હતો પણ પરિણામે તેનો તથા આખા કૌરવકુળનો નાશ થયો, એટલુ જ નહિ પણ

ભારતવર્ષના અનેક મહાપુરુષો તેમા ખપી ગયા અને તેની ખોટ ન પૂરાણી તે જ ન જ પૂરાણી એથી આર્યસસ્કૃતિને જબ્બર ફટકો પડ્યો અને તેનો નીતિ તથા ધર્મનો આદર્શ નીચે ઉતરી ગયો

આ યુદ્ધમા પાડવોને વિજય મ-યો, પણ એ વિજયથી તેમનું દિલ જરાયે હરખાયુ ન હતું યુધિષ્ઠિરની આખમાથી તો બોર બોર જેવડા આસુ પડ્યા હતા કે આ બધુ શુ બની ગયું ? આટલો માનવસહાર અને તે શા માટે ? અમારી એક બીજાની જીદ માટે ?' એ પાપ-ભીરુ પાડવોએ આખરે ત્યાગનો માર્ગ સ્વીકાર્યો હતો અને તેણે જ એમના ચિત્તને શાતિ આપી હતી

તે પછી પણ નાના મોટા યુદ્ધો લડાતા જ રહ્યા છે અને વિજયની ધૂનમા પડેલો મનુષ્ય એક પછી એક નીતિના પગથિયા ચૂકતો ગયો છે તેમા સને ૧૯૧૪મા જે પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ થયુ તેણે સહુની આખો ખોલી નાખી તેમા વિમાન, બોબ તથા અઢારથી વીશ માઇલ દૂર ગોળા ફેકી શકે એવી તોપોનો પહેલીજ વાર ઉપયોગ થયો અને તેણે યુદ્ધમા ભાગ નહિ લેનારા એવા પણ લાખો નિર્દોષ માણસોનો સહાર કરી નાખ્યો તેમા આપણે નીતિ કે માનવતાનો આદર્શ અત્યત નીચે ઉતરી ગયેલો જોઈ શકીએ છીએ

સને ૧૯૩૯મા બીજુ વિશ્વયુદ્ધ શરુ થયુ તે વિસ્તાર અને ભયાનકતામા પ્રથમ કરતા ઘણુ આગળ વધી ગયુ તેણે અનેક દેશોની તારાજી કરી, ભયકર માનવસહાર

કર્યો અને લોકોની ધર્મવિષયક ભાવનાને પણ ભારે ચોટ પહોચાડી પરિણામે લાચરૂશ્વત, કાળા બજાર, અસાધારણ નફાખોરી, આર્થિક અસમાનતા, બેકારી, મોઘવારી વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉદ્‌ભવ્યા અને તેનો સતોષકારક ઉકેલ હજી સુધી આવી શકયો નથી

આ યુદ્ધમા અમેરિકાએ લડાઈનો જલ્દી અત આવે તે માટે જાપાનના હીરોસીમા તથા નાગાસાકી એ બે શહેરો પર પહેલી જ વાર અણુબોબ ફેકયા તેમા હીરોસીમા પર ફેકાયેલા અણુબોબે કેટલી તારાજી કરી હતી, તેના વિશ્વાસપાત્ર આકડા તાજેતરમા જાહેર થયા છે તેમા જણાવ્યુ છે કે આ બોબથી ૨૪૦૦૦૦ મનુષ્યો મૃત્યુ પામ્યા હતા, ૧૦૦૦૦૦ મનુષ્યોને મોટી ઈજાઓ થઈ હતી, ૭૦૦૦૦ માણસોને નાની ઈજાઓ થઈ હતી અને ૭૦૦૦ માણસોનુ શું થયુ ? તે જાણી શકાયુ નથી તેમા પશુ-પક્ષીનો કેટલો સહાર થયો હશે ? તે તો આપણે અનુમાનથી જ સમજી લેવાનુ છે

આ યુદ્ધ પૂરુ થયા પછી અણુબોબમા વિશેષ પ્રગતિ થઈ છે, એટલે હીરોસીમા પર પ્રથમ ફેકાયેલા અણુબોબ કરતા હાલનો અણુબોબ પચાસ ગણો વધારે શક્તિશાળી બન્યો છે અને હાઈડ્રોજન બોબ તેના કરતા પણ વધારે શક્તિ ધરાવે છે ઉપરાત બીજા પણ અણુશસ્ત્રો બન્યા છે કે જે વિષે સામાન્ય પ્રજાને વિશેષ માહિતી નથી. પણ હવે પછી ત્રીજુ વિશ્વ-યુદ્ધ લડાય તો તે આ બને વિશ્વયુદ્ધ કરતા ઘણુ ભયકર હશે વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો સર્વસહારક હશે, કારણકે

તેમા આ અણુશસ્ત્રોનો ઉપયોગ અવશ્ય થશે એટલે યુદ્ધની ભયાનકતા ઉત્તરોત્તર વધતી રહી છે અને તેથી જ વિશ્વશાંતિનો જોરદાર શોર ચારે બાજુથી ઉઠ્યો છે

૪–અણુશસ્ત્રો અંગે મહાજનના મતવ્યો

અણુશસ્ત્રો અંગેની સાચી પરિસ્થિતિ આપણે મહાજનના મતવ્યોથી જાણી શકીશુ

સને ૧૯૫૫ ના જુલાઈ માસમા વિજ્ઞાનશિરોમણિ પ્રૉ આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈને કહ્યુ હતુ કે ' We appeal, as human beings, to human beings, remember your humanity and forget the rest If you can do so the way lies open to new paradise If you cannot there lies before you the risk of universal death ' અમે માનવ તરીકે માનવબંધુઓને અનુરોધ કરીએ છીએ કે તમે તમારી માનવતાને યાદ કરો અને બીજુ બધુ ભૂલી જાઓ જો તમે એમ કરી શકશો તો તમારા માટે અભિનવ સ્વર્ગનો રસ્તો ખુલ્લો છે જો એમ નહિ કરી શકો તો તમારા માટે સર્વસંહારક મૃત્યુનો ભય ઉભેલો છે '

નોબલ પુરસ્કારના વિજેતા પ્રસિદ્ધ રસાયણશાસ્ત્રી ડૉ પાર્લિંગે કહ્યુ છે કે ' જો આ અણુબોમ્બનુ પરીક્ષણ ચાલુ રહેશે તો જગતના ૧૦ લાખ મનુષ્યોનું આયુષ્ય ૫ થી ૧૦ વર્ષનુ ઘટી જશે અને આગામી ૨૦ પેઢીઓ સુધી ૪૦ ૦૦,૦૦૦ લાખ બાળકોના મસ્તિષ્ક તથા શરીર વિકૃત થઈ જશે ×

× સ૦ માર્શલ દ્વીપસમૂહની અદ્ર હાઈ

ભારતના પ્રતિભાશાળી પુરુષની ખ્યાતિ પામેલા શ્રી ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચારીએ તાજેતરમા બેંગલોર કૉલેજના શતાબ્દિમહોત્સવ પ્રસંગે કહ્યુ હતુ કે—

'પરમ અને સર્વશક્તિમાન પ્રજ્ઞાને લગતી પરંપરાથી ચાલી આવતી સર્વ માન્યતાઓને ધકેલી કાઢીને ઓગણીસમા સૈકાના તર્કવાદે સિંહાસન કબ્જે કર્યું છે, પરંતુ બુદ્ધિયુગના ૧૦૦ વર્ષ પછી આપણને માલુમ પડ્યુ છે કે સંયમ વિનાનું જ્ઞાન આફતકારી વસ્તુ છે ઈડનના બગીચામાના પેલા જ્ઞાનવૃક્ષ અને ઈવ વિષેની 'પવિત્ર દંતકથા' જ્ઞાનપ્રલોભનના સિદ્ધાતનો એક નવો જ અને ભયંકર અર્થ પામી રહી છે અને સમય જતા માનવજાતિને કોઈ ચમત્કાર ઉગારી નહિ લે તો આ જ્ઞાન સંસ્કૃતિના વિનાશમા પરિણમશે

'અમેરિકન વૈજ્ઞાનિકોના મહામંડળની સમિતિને તાજેતરમા એવું માલમ પડ્યુ છે કે અણુશસ્ત્રો ધરાવનાર રાષ્ટ્રો અણુબોંબોના જે જથ્થાઓ ધરાવે છે, તે સમગ્ર માનવજાતિને આ પૃથ્વીના પડ પરથી ભૂસી નાખવા માટે પૂરતા છે અને અણુશસ્ત્રોના સામુદાયિક હુમલા સામે કોઈ પણ પ્રકારનું સંરક્ષણ શોધીશકાય એવી કશી સંભાવના નથી

બોંબની શક્તિનુ પરીક્ષણ થયુ હતું બે મીનીટમા કાળા તથા સફેદ ભયંકર વાદળ ચાલીશ હજાર ફીટની ઊંચાઈએ પહોંચ્યા હતા પછી એ વાદળ દશ માઈલ ઊંચે અને સો માઈલ વિસ્તારમા ફેલાયા હતા જે દ્વીપમાં આ પરીક્ષણ થયુ હતુ તેની હસ્તી કાયમને માટે નાબૂદ થઈ છે

• 'કદાચ યુદ્ધ ફાટી ન નીકળે અને આપણે અણુબોંબ હથિયારોની લડાઈઓમાંથી ઉગરી જઈએ તો પણ આ બધા અણુશસ્ત્રો બનાવવાના અને તેની સુધારણા કરવાના અખતરાઓની પ્રક્રિયાને કારણે સમગ્ર વિશ્વ તેના ભાવિ બાળકો સહિત વિષમય બની ગયુ છે અણુબોંબોના આ પ્રયોગાત્મક ધડાકાઓથી ઉડતી કિરણોત્સર્ગી રજને લીધે માનવજાતિનુ બીજ ઝેરી થઈ રહ્યુ છે નામાંકિત વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે આ પ્રયોગોથી જે કેટલાક તત્ત્વો વાતાવરણમા ફેલાયા છે—જેવા કે કાર્બનના 'આઇસોટોપ્સ'-તેના ઝેરી સ્વરૂપ હજારો વર્ષ સુધી અસ્તિત્વમા રહેશે, જેને પરિણામે મનુષ્યના બીજની વિકૃતિઓ સર્જાશે અને પરિણામે બાળકો ઘણા જ કદરૂપા જન્મશે'

રાષ્ટ્રપતિ બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદજીએ દિલ્હીમા યોજાયેલા વિશ્વમૈત્રીદિન પ્રસંગે કહ્યુ હતું કે 'વૈજ્ઞાનિક શોધખોળ ઘણી આગળ વધી જવાથી મનુષ્યે પ્રકૃતિ પર એટલો અધિકાર મેળવી લીધો છે કે વિભિન્ન પ્રકારના વિનાશકારી શસ્ત્રાસ્ત્ર તેને હાથ લાગી ગયા છે તાત્કાલિક ચિંતાનુ કારણ એ છે કે જો રાષ્ટ્રોમા પરસ્પર અણગમો ચાલુ રહ્યો અને યુદ્ધના કારણો દૂર કરી સ્થાયી શાંતિની સ્થાપના ન કરી શકાઈ તો માનવસમાજનુ અસ્તિત્વ અને આધુનિક સભ્યતા બંને પૂર્ણ ભયમા મૂકાઈ જશે'

આપણા મહામાત્ય પંડિત જવાહરલાલ નહેરુ કે જે વિશ્વમા બની રહેલા બનાવોના સતત સંપર્કમા રહે છે અને વૈજ્ઞાનિક શોધખોળોમા ભારે દિલચસ્પી ધરાવે છે,

તેમણે પણ તાજેતરમા અલ્હાબાદ યુનિવર્સિટીના પદવીદાન-પ્રસંગે આ અણુશસ્ત્રોની ભયાનકતા પર ખૂબ વિવેચન કરીને જણાવ્યુ હતુ કે 'અણુશસ્ત્રોનો ઉપયોગ થશે તો વિનાશ નક્કી છે, કારણ કે કોઈ પણ દેશ આ અણુશસ્ત્રોનો મર્યાદિત ઉપયોગ કરી શકશે નહિ' (અર્થાત્ બીજાને અસર પહોચશે અને પોતાને અસર નહિ પહોચે એવું નથી)

સંત વિનોબાજીએ ગત ડીસેમ્બર માસમા અમદાવાદ ખાતે પ્રચંડ માનવમેદનીને ઉદ્બોધન કરતા તેમની લાક્ષણિક શૈલીમા જણાવ્યુ હતું કે 'વિજ્ઞાન+હિંસા એટલે સર્વનાશ વિજ્ઞાન+અહિંસા એટલે સર્વોદય જે જમાનામા કૂતરુ પણ ૮૦૦ માઈલ ઊંચુ ઉડે તેમા માનવી નીચે જાય એ કેમ ચાલે?'

આ પરથી અણુશસ્ત્રની ભયાનકતાનો ખ્યાલ આપણને આવી શકશે

૫-વિશ્વશાંતિ માટેના પ્રયાસો અને આપણુ કર્તવ્ય

પહેલા વિશ્વયુદ્ધે સઘળા સહૃદય મનુષ્યોને ભારે આઘાત પહોચાડ્યો હતો, તેથી આવું દૃશ્ય ફરી ખડુ ન થાય તે માટે તેમણે વિશ્વશાંતિનો પોકાર કર્યો હતો. વિશ્વ-યુદ્ધનુ પરિણામ જોઈને જગતના મુસદ્દીઓ પણ ચોંકયા હતા, તેથી ભવિષ્યમા બીજુ વિશ્વયુદ્ધ ન થાય તે માટે તેમણે 'લીગ ઑફ નેશન્સ' ની સ્થાપના કરી તેની મારફત મહત્ત્વના રાજદ્વારી પ્રશ્નોનો ઉકેલ આણવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો પરંતુ કોઈ પણ તકરારી પ્રશ્નોનુ સમાધાન ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે બંને પક્ષો એક બીજાને બરાબર સમ

જવાનુ વલણ બતાવે છે, એક બીજાની મુશ્કેલીઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવે છે અને ન્યાયની ખાતર પોતાને કઈ જતું કરવુ પડતું હોય તો તે જતુ કરવાને પણ તૈયાર રહે છે પરંતુ અહીં પરિસ્થિતિ જૂદી હતી દરેકને પોતાના હકની રક્ષા કરવી હતી, સામાનો વિચાર કરવો નહતો, સામાની મુશ્કેલીઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવવી ન હતી અને દુર્યોધનની જેમ પોતાના તાબામા આવી ગયેલા રાજ્યોનો એક નાનો ટુકડો પણ જતો કરવો ન હતો, એટલે એ પ્રયાસનું કઇ પરિણામ આવ્યુ નહિ

જર્મનીએ યુદ્ધ માટે માથુ ઉચક્યુ હતુ અને છેવટે તે હારી ગયુ હતુ, એટલે તેના પર અસાધારણ કરનો બોજો નાખી દેવામા આવ્યો હતો, જેથી તે વર્ષો સુધી ઊભુ થઈ શકે નહિ કે ફરી યુદ્ધનુ નામ લે નહિ બીજા શબ્દોમા કહીએ તો આ રીતે વિજયી રાજ્યોએ તેના પરનુ વૈર લેવાનો પૂરો પ્રયત્ન કર્યો હતો વેરથી વૈર શમતું નથી, એ ભારતવર્ષની શ્રે ્ઠ પ્રજ્ઞાએ ઉચ્ચારેલો અભિપ્રાય છે, પણ તે આ રાજ્યોના સૂત્રધાર સુધી પહોચ્યો ન હતો કે પહોચ્યો હોય તો તેને હિતાવહ માનવાની તેમની તૈયારી ન હતી પરંતુ બનેલા બનાવોએ બતાવી આપ્યુ છે કે ભારતવર્ષની પ્રજ્ઞા સાચી હતી અને તેઓ ખોટા રસ્તે હતા જર્મની ધારવા કરતા ઘણુ વહેલુ તૈયાર થઇ ગયુ ને વિજ્ઞાનના બળ પર ઝુન્નાક બનીને તેણે વિશ્વની મહાસત્તાઓ સામે ફરી માથુ ઉચક્યુ આ રીતે સને ૯૩૯મા બીજુ વિશ્વયુદ્ધ ફાટી નીકળ્યુ તેમા કોનો

કેટલો દોષ હતો, તે ચર્ચા અહીં અપ્રસ્તુત છે આ યુદ્ધ પણ જર્મની હારી ગયુ અને ઈટલી, જાપાન વગેરેને પણ કાતિલ ફટકો મારતુ ગયુ. તેના જે અનિષ્ટ પરિણામો આવ્યા તે હમણા જ આપણે જોઈ ગયા છીએ

આ પરિણામથી વિશ્વની જનતા કકળી ઉઠી અને રાજદ્વારી પુરુષોને પણ એમ લાગ્યુ કે હવે આ જગત પર ત્રીજુ વિશ્વયુદ્ધ થવુ ન જોઈએ. તેથી તેમણે વિશ્વશાતિ માટે ફરી કમર કસી અને 'ધી યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓફ ધી વર્લ્ડ' નામની સસ્થા સ્થાપી, જે આજે યુ નો ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે અને અમેરિકાની રાજધાની વોશિગ્ટન ખાતે પોતાનુ વડુ મથક રાખીને પોતાનુ કામકાજ ચલાવી રહી છે આ સસ્થા વિશ્વના અગત્યના રાજદ્વારી પ્રશ્નો હાથ ધરે છે અને તેનો શાતિમયો ઉકેલ લાવવા પ્રયાસો કરે છે, પણ હજી સુધી કોઈ પણ મહત્ત્વના રાજદ્વારી પ્રશ્નનો તે સતોષકારક-સફળ ઉકેલ લાવી શકી નથી દાખલા તરીકે કાશ્મીરનો પ્રશ્ન છેલ્લા દશ વર્ષથી તેની પાસે ગયો છે, પણ હજી સુધી તે અણઉકેલ રહ્યો છે અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલી કડવાશ જરાયે ઘટી નથી, બલ્કે કઈક વધવા પામી છે

બીજી બાજુ વિશ્વશાતિની વાતો કરનારા આ રાજદ્વારી પુરુષો શસ્ત્રસરજામ અને સૈન્યોની પાછળ ગજાવર ખર્ચ કરી રહ્યા છે અને અણુશસ્ત્રો જેવી ભયકર વસ્તુઓનુ નિર્માણ પણ કરી રહ્યા છે, એટલે તેમને ખરેખર શાતિ જોઈએ છે કે કેમ? એ પ્રશ્ન ઘણાના મનમા ઉઠે છે તેના

ઉત્તરમા આ રાજદ્વારી પુરુષો કહે છે કે 'અમે તો શસ્ત્રા અને આટલા વિશાળ પાયે નિર્માણ એટલા માટે કરીએ છીએ કે અમારી એ સામગ્રી જોઇને જ બીજો કોઈ અમારા ઉપર હુમલો કરવાની હિમત કરે નહિ તાત્પર્ય કે એ રીતે યુદ્ધ જાગવાની સભાવના અટકી જાય અને શાતિ જળવાઈ રહે.' પણ આ ઉત્તર ભાગ્યે જ કોઈ પણ સુજ્ઞજનના મનનું સમાધાન કરી શકે એવો છે જે શસ્ત્રસરજામની પાછળ ક્રોડો-અબજો રૂપિયાનો ખર્ચ કરવામા આવે છે, તે માત્ર ધાક બેસાડવા માટે જ છે અને સમય આવ્યે તેનો ઉપયોગ આક્રમણ માટે નહિ થાય એની ખાતરી શું? બિલાડીઓનો સમૂહ એમ કહે કે હવે અમે ઉદરોને પકડવાનુ તથા મારવાનુ બધ રાખ્યુ છે, તો એ વાત કોના ગળે ઉતરે? તાત્પર્ય કે રાજદ્વારી પુરુષોની હાલની હિલચાલ જનતાના મનમા શાતિની કોઈ પ્રતીતિ જન્માવી શકતી નથી અને એ રીતે તેમનો પ્રયાસ નિષ્ફળ નહિ તો નિષ્ફળતાની સમીપે જઈ રહ્યો છે આ સયોગોમા આપણુ કર્તવ્ય શું હોઈ શકે? એ આપણે વિચારવાનુ છે

૬-'આપણે શુ?' એ વલણ હિતાવહ નથી

કેટલાક એમ માને છે કે હવે પછી યુદ્ધ થશે તો અમેરિકા ને રશિયા બે સામસામા આવડશે અને તેના છાટા યુરોપને તથા મધ્ય એશિયાને ઉડશે, તેથી આપણે શું? તાત્પર્ય કે આ સયોગોમા આપણે તેની કોઇ ચર્ચા-વિચારણા કે માથાકૂટમા ઉતરવાની જરૂર નથી. પણ આ વિચાર ભૂલભરેલો છે

ઘરમા કોઈ અસાધારણ બનાવ બન્યો હોય તો તેની અસર આપણા જીવનવ્યવહાર પર થાય છે

પાડોશમાં કોઈ અસાધારણ બનાવ બન્યો હોય તો તેની અસર પણ આપણા જીવનવ્યવહાર પર થાય છે દાખલા તરીકે આગ લાગી હોય તો આપણે પણ આપણું ઘર સભાળવું પડે છે અને જરૂર પડે તો ગાસડાપોટલા બાધી બીજે ચાલ્યા જવું પડે છે અથવા કોઈ ચોર પેઠા હોય તો ત્યાથી આપણા ઘરમા ન આવે તેની તકેદારી રાખવી પડે છે અને બચાવના સાધનો તૈયાર કરવા પડે છે

ગામ પર વારવાર ધાડ પડતી હોય, કોઈ દુશ્મનનો હલ્લો થનો હોય, હવાપાણી બગડયા હોય કે પાણીનાં પુર વગેરેનો ભય ઉપસ્થિત થયો હોય તો તેની અસર પણ આપણા જીવનવ્યવહાર પર થાય છે એ સયોગોમા આપણે ગામ છોડી દેવું પડે છે અથવા બચાવના ઉપાયો યોજવા પડે છે

તાલુકા કે દેશમા દુકાળ પડયો હોય, અતિવૃષ્ટિ થઈ હોય, તીડ વગેરેના કારણે પાકનો નાશ થયો હોય, બહારવટિયા વગેરેનો ત્રાસ ફેલાયો હોય કે બખેડો જાગ્યો હોય, તો પણ આપણા જીવનવ્યવહાર પર અસર થાય છે અને એ આફતમાથી કેમ બચવું ? તેની ગભીર વિચારણા કરવી પડે છે

તે જ રીતે વિશ્વના કોઈ પણ ભાગમા અસાધારણ બનાવો બને તો તેની અસર પણ આપણા જીવનવ્યવહાર

પર થયા વિના રહેતી નથી તેથી 'આપણે શું?' એવું બેદરકારીભર્યું વલણ બતાવવું ઈષ્ટ નથી જેઓ આ રીતે બેદરકારીભર્યું વલણ બતાવે છે, તેમની સ્થિતિ રાજમહેલના વાનરો જેવી થાય છે

એક રાજમહેલમા કેટલાક વાનરોને પાળવામા આવ્યા હતા તેમને રાજકુમારો સારુ સારુ ખવડાવતા, ખૂબ રમાડતા અને ખૂબ કુદાવતા આથી તેમને રાજમહેલમા ખૂબ ગમી ગયું હતું અને તેમનો બધો સમય આનદમા પસાર થતો હતો

તે જ મહેલમા એક ઘેટાનુ ટોળુ પાળવામા આવ્યુ હતું, જે નાના રાજકુમારોને સવારી કરવા માટે ઉપયોગી હતુ આ ટોળામા એક ઘેટો વકરેલો હતો તે પાસે આવેલા રાજાના રસોડામા પેસી જતો, જે તે વસ્તુઓમા મોઢુ નાખીને તેને એઠી કરતો અને તેમાની કેટલીક ખાઈ પણ જતો આથી રસોઈયો તેના પર ખૂબ ગુસ્સે થતો અને હાથમા લાકડુ–લોઢુ જે કઈ આવ્યુ તેનો છૂટો ઘા કરતો આમ વારવાર બન્યા કરતુ, પરતુ ન તો ઘેટો પોતાની ટેવ સુધારતો કે ન તો રસોઈયો તેના પર ઘા કર્યા વિના રહેતો

વાનરો આ બનાવ નજરે નિહાળતા પણ 'આપણે શુ ?' એમ માનીને તેની ઉપેક્ષા કરતા અને પોતાની રમતગમતમા મશગુલ રહેતા પરતુ એક દિવસ તેમાંના એક સમજુ વાનરે બધાને એકાતમા બોલાવ્યા અને કે 'ભાઈઓ! જ્યા ઘેટાની અને રસોઇયાની રોજ

ચાલુ હોય ત્યા આપણે રહેવું સારુ નહિ એમા કોઈ વખત આપણુ નિકંદન નીકળી જાય માટે આપણા ઉપર આફત આવે તે પહેલા જ આપણે આ રાજમહેલનો ત્યાગ કરી વનમા ચાલ્યા જઈએ. ત્યા આપણુ જીવન સુખેથી નિર્ગમન થશે '

આ સાભળી એક વાનરે કહ્યું કે 'ઘેટા અને રસોઈયાની લડાઈ ચાલતી હોય તેમા આપણે શુ ? એ બને એમનું ફોડી લેશે, માટે આપણે તેનાથી ભય પામી ચાલ્યા જવાની કોઇ જરૂર નથી '

બીજા વાનરે કહ્યુ કે 'આ લડાઈ તો ઘણા વખતથી ચાલે છે, એટલે આપણા પર આફત આવવાની હોત, તો ક્યારની યે આવી ગઇ હોત '

ત્રીજા વાનરે કહ્યુ કે 'ઘેટો અને રસોઈયો બે લડયા કરે અને તેમા આફત આપણા ઉપર ઉતરે એ વાત જ મને તો હસવા જેવી લાગે છે.'

ચોથા વાનરે કહ્યુ કે 'અહી આપણને અમૃતજેવા મીઠા ભોજન મળે છે અને વનમા જઈએ તો ત્યા લૂખા-સૂકા ફળો તથા પાદડા ખાવા પડશે, માટે હાથે કરીને આફત શા માટે વહોરી લેવી ?'

ઉત્તરમા સમજુ વાનરે કહ્યું કે 'મે આ બનાવ પર બહુ ઊંડાણથી વિચાર કર્યો છે અને તેમા મને આપણુ જે ભાવી દેખાયુ છે, તે તમને જણાવ્યુ છે માટે મારા વચન પર વિશ્વાસ રાખો અને આ સ્થળ છોડી દો '

પરંતુ કોઈએ તેની શિખામણ માની નહિ, એટલે

એ સમજુ વાનર રાજમહેલ છોડીને એકલો જ વનમાં ચાલ્યો ગયો અને બીજા વાનરો તેને મૂર્ખ માની તેની મૂર્ખાઈ પર હસવા લાગ્યા.

આ બાજુ ઘેટા અને રસોઈયાની લડાઈ ચાલુ જ હતી તેમાં એક દિવસ અત્યંત ક્રોધાવેશમાં આવેલા રસોઈયાએ પેલા ઘેટાને સળગતું લાકડું માર્યું, તેથી ઘેટો સળગી ઉઠ્યો ને બરાડા પાડતો પાસેની અશ્વશાળામાં પેઠો ત્યાં જમીન પર આળોટીને પોતાનું સળગતું શરીર બુઝાવવા લાગ્યો. એમ કરતાં ત્યાં પડેલું ઘાસ સળગી ઉઠ્યું અને જોતજોતામાં પ્રચંડ આગ ભભૂકવા લાગી. આથી તે અશ્વશાળામાં બાંધેલા ઘણા ઘોડાઓ દાઝી ગયા ને કેટલાક મૃત્યુ પણ પામ્યા.

આ ઘોડાઓ ઘણા કિંમતી હતા અને રાજાને પ્રિય હતા, એટલે તેણે અશ્વચિકિત્સકોને બોલાવ્યા અને દાઝી ગયેલા ઘોડાઓને સાજા કરવાનો ઉપાય પૂછ્યો. એ અશ્વચિકિત્સકોએ કહ્યું કે ‘જો વાનરની તાજી ચરબી આ દાઝેલા ઘોડાઓના શરીર પર લગાડવામાં આવે તો તેમને તરત સારું થઈ જાય. માટે જેમ બને તેમ જલદી વાનરની ચરબી મેળવો.’

રાજાએ કહ્યું કે ‘એ કામ સરળ છે, કારણ કે આપણા રાજમહેલમાં વાનરોનું એક ટોળું પાળેલું છે.’ પછી રાજાના હુકમથી રાજસેવકોએ બધા વાનરોને લાકડી વગેરેના પ્રહારથી મારી નાખ્યા અને તેમના મૃત દેહમાંથી ચરબી કાઢીને દાઝેલા ઘોડાના શરીરે લગાડી. મરતી વખતે

દરેક વાનરને લાગ્યુ કે પોતે પેલા વાનરની શિખામણ ન માનવામા ગભીર ભૂલ કરી હતી, પણ હવે કોઈ ઉપાય હાથમા રહ્યા ન હતો

તાત્પર્ય કે નજીક યા દૂરના કોઈ પણ ભાગમા યુદ્ધ ચાલતુ હોય તો 'આપણે શુ?' એવું બેદરકારીભર્યું વલણ બતાવવુ ઇષ્ટ નથી તે માટે આપણે પણ યોગ્ય ચર્ચા-વિચારણા કરવી જોઇએ

આજે તાર, ટેલીફોન અને રેડિયો જેવા સાધનો દ્વારા વિશ્વનો સદેશવ્યવહાર ઝડપી બન્યો છે અને અવર-જવરના સાધનોમા પણ ઘણી ગતિ આવી છે, તેથી વિશ્વના જુદા જુદા ભાગમા બનતા બનાવોની અસર આપણા જીવનવ્યવહાર પર જલ્દી થાય છે અને તે આપણી નીતિ તથા ધર્મવિષયક ભાવનાને પણ સ્પર્શી જાય છે તેમા યે એ બનાવ વિશ્વયુદ્ધ જેવો મહાન હોય તો તેની અસર આપણા સમસ્ત જીવનવ્યવહાર પર ખૂબ ઘેરી પડે છે, એ આપણે લડાઇ ગયેલા બે વિશ્વયુદ્ધોથી બરાબર અનુભવ્યુ છે

૭–યોગ્ય વિચારણા અદ્ભુત પરિવર્તન લાવી શકે છે.

કેટલાક કહે છે કે 'વિશ્વયુદ્ધની અસર આપણા જીવન ઉપર થવાની હોય તો પણ આપણી વિચારણાથી શુ થવાનુ છે? એનો છેવટનો આધાર તો જગતની મહાસત્તાઓ ઉપર જ છે' પરતુ આ કથન વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ સમજ્યા વિનાનુ છે જો વિચારણા યોગ્ય હોય અને તેની પાછળ સકલ્પ તથા પ્રચારનુ બળ હોય તો તે

વિશ્વના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી પહોંચી શકે છે, લાખો મનુષ્યના યુદ્ધવિષયક વિચારોમાં પરિવર્તન કરી શકે છે અને એ રીતે જે લોકમત તૈયાર થાય છે, તેની અસર જગતની મહાસત્તાઓ ઉપર પણ પડે છે. તાત્પર્ય કે તે અદ્ભુત પરિવર્તન લાવી શકે છે. વળી આજે તો જગતનાં લગભગ બધા જ રાષ્ટ્રો પ્રજાતંત્રવાદી છે, એટલે પ્રજામત, જનમત કે લોકમતની અસર રાષ્ટ્રના મોવડીઓ ઉપર ઘણી મોટી પડવાનો સંભવ છે. યુદ્ધ અને શાંતિ એ બંને વિચારોથી સંબંધ છે, એ આપણે ભૂલવાનું નથી.

'યુદ્ધ અને શાંતિ એ બંને વિચારોથી શી રીતે સંબંધ?' એ ઘણાને સમજાતું નથી, એટલે તે વિષે પણ અહીં થોડું સ્પષ્ટીકરણ કરીશું. જગત પર જે જે યુદ્ધો થયા, તે અમુક વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓના વિચારોને લીધે જ થયા છે. ભરતેશ્વરના મનમાં ચક્રવર્તી થવાની મહત્ત્વાકાંક્ષા જાગી, એટલે શસ્ત્રો તૈયાર થયા, સૈન્ય તૈયાર થયું અને આક્રમણ ચાલુ થતાં જગત્ પર યુદ્ધ મંડાયું. કૌરવોનાં મનમાં સ્વાર્થલાલસા પ્રબળ બની, ઈર્ષ્યાનો વેગ વધી ગયો અને કૂડકપટે જોર પકડ્યું, એટલે જગત્ પર બીજું મહાભારત મંડાયું. તે જ રીતે જર્મનીના સરમુખત્યાર એડોલ્ફ હીટલરના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે અમારી પાસે વૈજ્ઞાનિક સાધનોનું બળ છે, શિસ્તબદ્ધ સૈનિકો છે અને આક્રમણ કરવાની આવડત પણ છે, તો અમે ? સાર્વભૌમ સત્તા શા માટે ન બની શકીએ?''
તૈયારીઓ કરી, તેમાંથી બીજું વિશ્વયુદ્ધ

જગત પર ત્રીજુ વિશ્વયુદ્ધ આવશે તો તે પણ સ્વાર્થ, ઈર્ષ્યા, વૈરવૃત્તિ, ભય, શકા વગેરે માનસિક વૃત્તિઓને લીધે જ આવશે, તેથી યુદ્ધ વિચારોથી સર્જાય છે, એમ કહેવું ઉચિત છે

જો ઉક્ત વિચારમા પરિવર્તન આવે તો યુદ્ધની મનોવૃત્તિ દૂર થાય અને શાતિ જળવાઈ રહે, એટલે શાતિ પણ વિચારથી સર્જાય છે, એમ માનવું જોઈએ બાહુબલિના વિચારમા પરિવર્તન થયુ, એટલે બંને પક્ષના સૈન્યો વચ્ચે તુમુલ યુદ્ધ થતુ અટકી ગયુ અને વિચારમા પરિવર્તન થયુ, તેથી જ દ્વ દ્વયુદ્ધનો અ ત પણ શાતિભર્યા વાતાવરણમાં આવ્યો એટલે વિશ્વશાતિનો પ્રશ્ન એ વિચારપરિવર્તનનો જ પ્રશ્ન છે

તીર્થંકરો, તથાગતો તેમજ અન્ય ઋષિ-મહર્ષિઓ જગતને ઉપદેશ આપે છે, તેનુ કારણ શું? તેનું કારણ એ જ કે જે વિચારો મનુષ્યને પાપપ્રવૃત્તિ તરફ ધકેલે છે અને જેના લીધે તે પોતાનુ તથા પારકાનુ હિત બગાડે છે, તેમા પરિવર્તન કરવુ.

કેટલાક કહે છે કે 'વિશ્વ પર આ અભૂતપૂર્વ આફત સર્જનારા વૈજ્ઞાનિકો છે તેઓ અણુશસ્ત્રો બનાવવાનો કે તેનું સચાલન કરવાનો સ્પષ્ટ ઈનકાર કરી દે તો રાજ-સત્તાઓ શુ કરી શકે?' પરતુ આ પ્રશ્ન પણ વિચાર પરિવર્તનનો જ છે આજના વૈજ્ઞાનિકોએ જે વિજ્ઞાનની દીક્ષા લીધી છે, તેમા આત્મા નથી, પુણ્ય-પાપ નથી અને પરલોક જેવી કોઈ વસ્તુ નથી એટલે તેઓ પણ કામ-

સુખના મુખ્ય સાધનરૂપ ધનની પાછળ પડયા છે અને તેથી તેમણે રાજ્યાશ્રયનો સ્વીકાર કર્યો છે જો તેમનાં દિલમાંથી આ ધનલાલસા નીકળી જાય તો જ તેઓ રાજ્યાશ્રયનો ત્યાગ કરે અને પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ માનવ-હિતના અન્ય કાર્યોમા કરે

અહીં પ્રસંગવશાત્ એ પણ જણાવી દઈએ કે આજના વિજ્ઞાને ઘણા લોકોને ધનલાલસાનો ચેપ લગાડયો છે, નીતિનું ધોરણ ખૂબ નીચુ ઉતરી ગયુ છે અને તેઓ પોતાના વ્યક્તિગત જીવનમા પણ શાંતિનો અનુભવ કરી શકતા નથી તેમના એ વિચારોનું પરિવર્તન થાય તો જ તેઓ શાંતિ અનુભવી શકે આ વિષયમા અમને એક કોડપતિ શેઠનું દૃષ્ટાંત યાદ આવે છે

૮-ક્રોડપતિ શેઠનુ દૃષ્ટાંત

એક રાજાએ વિચાર કર્યો કે મારા નગરમા કેટલા કોડપતિઓ છે અને તેમની પાસે કેટલુ ધન છે? તે મારે જાણવુ આથી તેણે ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે ‘જેની પાસે જેટલા કોડ રૂપિયા હોય તેટલી ધજાઓ તેણે પોતાના ઘર પર ફરકાવવી અને તે ધજાઓ રાજ્યની મુખ્ય કચેરીએથી લઈ જવી તેમા જેની પાસે છપ્પનકોડ રૂપિયા હશે, તેને ખાસ ધજા મળશે અને તેના ઘરે રાજસેવકો આવીને નિત્ય ભેરી વગાડશે ’

આ ઢંઢેરો સાંભળીને ધનપાળ શેઠે વિચાર કર્યો કે ‘હાલ તો મારી પાસે બેકોડ રૂપિયા છે, પણ વિશેષ પ્રયત્ન કરું તો છપ્પન કોડ રૂપિયા થઈ જાય અને

ખાસ ધજા ફરફરે તથા રાજસેવકો આવીને ભેરી વગાડે ' આથી વધારે રૂડું બીજું શું હોઈ શકે ? એટલે તેમણે ચોપન ક્રોડ બીજા મેળવવાનો નિશ્ચય કર્યો

લક્ષ્મીને વધારવાનો મુખ્ય ઉપાય વ્યાપાર છે, એટલે તેમણે વ્યાપારમા ખૂબ વધારો કર્યો અને પુણ્ય પહોંચતું હતું તેથી તેમા નફો પણ સારી રીતે થવા લાગ્યો બીજી બાજુ શેઠે ખર્ચમાં કાપકૂપ કરવા માડી કે જેથી પોતાનો છપ્પન ક્રોડ રૂપિયા ભેગા કરવાનો સકલ્પ જલ્દી પાર પડે'

આ રીતે કેટલાક વર્ષો વ્યતીત થયા પછી ધનપાળ શેઠ પાસે પચાવન ક્રોડ રૂપિયા થઇ ગયા અને માત્ર એક ક્રોડ રૂપિયા કમાવવાના જ બાકી રહ્યા ! 'એ તો હમણા કમાઈ લઈશ ' એવો શેઠને દૃઢ વિશ્વાસ હતો, પણ તેમનું છેલ્લુ સાહસ નિષ્ફળ નીવડયુ અને બે ક્રોડ રૂપિયા ઓછા થયા ! પરતુ શેઠ હિમત હારે તેવા ન હતા તેમણે ફરી બાયો ચડાવી, એક બીજો દાવ નાખ્યો અને તેથી ગયેલા બે ક્રોડ પાછા મેળવી લીધા

શેઠને છપ્પન ક્રોડની પૂરી લગની લાગી હતી, એટલે સૂતાં, ઉઠતા, બેસતા એ જ વિચાર આવતો અને એમાં જ તે આખો દિવસ રચ્યાપચ્યા રહેતા, પણ જે એક ક્રોડ ખૂટતા હતા, તે પૂરા થયા નહિ પચાવનના ચોપન થાય, ત્રેપન થાય, બાવન થાય ને વળી પાછા પચાવન થાય, પણ સરવાળો છપ્પન સુધી પહોંચે નહિ આથી શેઠના મનમાં ભારે ચિંતા પેઠી

રોજ ભાતભાતના ભોજન તૈયાર થાય અને શેઠાણી

પોતે પીરસવા બેસે, પણ શેઠનું ચિત્ત ખાવામાં ચોંટે નહિ. સુવા માટે મોટા છપ્પર પલંગ અને રેશમની તળાઈઓ હ્યા અનેકવાર પડખા બદલે ત્યારે જ શેઠને થોડી ઊંઘ આવે. કોઈ મળવા આવે તો શેઠને વાત કરવાનું દિલ થાય નહિ દેવદર્શન અને સેવા પૂજા તો ધન કમાવાની ધૂનમાં ઘણા દિવસથી છૂટી ગયા હતા વળી દાન દેતા ધન ઓછું થાય, એટલે તેમણે ગરીબગરબાને દાન દેવાનુ બધ કરી દીધુ હતું અને સાર્વજનિક તથા ધાર્મિક કાર્યો અંગે જે ટીપ કે ફાળા થતા તેમાથી પણ પોતાનો હાથ પાછો ખેંચી લીધો હતો

લોકો એમ માને છે કે આપણી પાસે પુષ્કળ પૈસા હોય તો મનમાન્યુ સુખ ભોગવીએ અને દુનિયામા આપણાં નામનો ડંકો વગાડીએ, પણ ધનલાલસામા ફસેલા પચાવન કોડના માલીકની સ્થિતિ આવી હતી!

આ ચિંતાથી શેઠની ચતુરાઈ તો ન ઘટી, પણ શરીરનુ વજન ઘટી ગયુ અને તબિયત લથડી ચાર ચાર પાચ પાચ દિવસે તાવ આવવા લાગ્યો વૈદ-હકીમોએ દવા આપવા માડી, પણ મનમા ધનરોગ પેઠો હતો, એટલે એ દવાઓએ કારી કરી નહિ

આવી બિમાર હાલતમાયે શેઠ છપ્પન કોડને ભૂલ્યા નહિ 'છપ્પન કોડ' એ તેમનો મત્રજપ બની ગયો હતો, એટલે તેનુ રટણ તેમના મનમાં ચાલુ જ હતુ

ધનપાળ શેઠને ચાર પુત્રો હતા, તે ચારે સરકારી અને સમજુ હતા તેમણે ધનપાળ શેઠની આ હાલત જોઈને

કહ્યુ કે 'પિતાજી! ભગવાનનુ નામ લો એનાથી બધાં સારા વાના થશે' ત્યારે ધનપાળ શેઠે કહ્યુ કે 'હુ ભગવાનનુ નામ ભૂલ્યો નથી તેને સારો માણસ માનતો હતો, તેથી જ તેની જોડે ખૂબ લેવડદેવડ કરી, પણ તેણે આપણા હિસાબના પાચ હજાર રૂપિયા હજી સુધી આપ્યા નથી માટે તેની પાસે જલ્દી ઉઘરાણી કરો ને એ પૈસા કોઈપણ રીતે વસુલ કરો, નહિ તો છપ્પન ક્રોડ પૂરા શી રીતે થશે?'

પુત્રો વિચારમા પડ્યા કે 'હવે શુ કરવુ! પિતાજીને તો છપ્પન ક્રોડની પૂરી ધૂન લાગી છે તેઓ જો આ ધૂનમા જ પરલોકે સિધાવશે તો તેમની દુર્ગતિ થશે અને પુત્રો તરીકે આપણી ફરજ છે કે તેમને સદ્‌ગતિ પમાડવી પરતુ તેઓ આપણી કે કોઈ સામાન્ય મનુષ્યની વાત માનશે નહિ, તેથી કોઈ ત્યાગી મહાપુરુષ મળી આવે તો તેમને લઈ આવવા તેઓ એમને હિતશિક્ષા આપીને જરૂર ઠેકાણે લાવી શકશે'

આ રીતે પુત્રોએ ત્યાગી મહાપુરુષની શોધ કરવા માડી ત્યા સદ્‌ભાગ્યે એક પચ મહાવ્રતધારી નિર્ગ્રંથ મહાત્મા મળી આવ્યા, એટલે તેમને વદન કરીને બધી હકીકત જણાવી ને પોતાને ત્યા પધારવાની વિનતિ કરી પરોપકાર એ મહાપુરુષોનુ વ્રત હોય છે, એટલે તેમણે વિનતિનો સ્વીકાર કર્યો

બે પુત્રોએ આગળથી આવીને ખબર આપી કે 'પિતાજી! આપણે ત્યા એક ત્યાગી મહાત્મા પધારે છે!' એ સાભળી શેઠે કહ્યુ કે 'આપણે ત્યાગી મહાત્માનુ શુ

કામ છે? એ પચાવનના ચોપન કરાવશે, પણ છપન્ન નહિ કરાવે.' પછી તેઓ માથે કપડુ ઓઢીને સૂઈ ગયા

પેલા મહાત્મા શેઠના ઘરે પધાર્યા અને તેમના પલગ પાસે ગયા. પુત્રોએ તેમની પધરામણીની ખબર આપી, પણ શેઠ કઈ બોલ્યા નહિ એટલુ જ નહિ પણ તેમણે શ્વાસ જોરથી લેવા માંડયો અને તબિયત વધારે બગડી હોય એવો દેખાવ કર્યો, જેથી મહાત્મા તેમને દાનપુણ્યની કોઈ વાત કરે તો જવાબ આપવો પડે નહિ ધનલાલસા મનુષ્યને કયા લઈ જાય છે? તેનો આ નાદર નમૂનો છે

મહાત્મા જ્ઞાની હતા, એટલે બધી પરિસ્થિતિ આખના પલકારામા જ સમજી ગયા અને તેમણે ધીરેથી કહ્યુ કે 'શેઠજી! હવે છપ્પન ક્રોડમા કેટલા બાકી રહ્યા? તે મને જણાવો' ત્યા છપ્પન ક્રોડની પૂર્તિની વાત આવી, ત્યા શેઠ સાવધ થઈ ગયા અને મોઢા પરથી કપડુ કાઢી નાખીને 'પધારો પધારો!' કહેવા લાગ્યા તે સાથે પુત્રોને આજ્ઞા કરી કે 'મહાત્માજીનુ જલ્દી પૂજન કરો' એટલે પુત્રોએ મહાત્માજીનુ પૂજન કર્યું પછી બે હાથ જોડીને કહ્યુ કે 'પ્રભો! હવે છપ્પન ક્રોડમા માત્ર એક ક્રોડ જ ખૂટે છે, તે જલ્દી મળી જાય એવો ઉપાય બતાવો!'

મહાત્માએ કહ્યુ 'એ કઈ મોટી વાત નથી, પણ તમે એક કામ કરો તો જ એ બની શકે એમ છે'

શેઠે કહ્યુ 'એ કામ હું જરૂર કરીશ મારે શુ કરવાનુ છે?'

મહાત્માએ કહ્યુ 'જુઓ, હવે મારી

અને તમારી માફક હું પણ પરલોક સીધાવવાની તૈયારી કરી રહ્યો છુ, એટલે આપણે બને પરલોકમા સાથે જ સીધાવવાના. આ પરલોકનો રસ્તો ઘણો કઠણ છે, ખાસ કરીને તેમા કાટા વિશેષ હોય છે, એથી હુ તમને એક સોય આપુ છુ, તે તમારે પરલોકમા સાથે લેતા આવવી અને જ્યારે મારા પગમા કાટો લાગે, ત્યારે તેને કાઢવા માટે મને પાછી આપવી '

શેઠે કહ્યુ 'એ કેમ બને ?'

મહાત્માએ કહ્યુ 'હાલ તમારી તિજોરીમા રાખો તિજોરી સાથે એ પણ પરલોકમાં આવશે '

શેઠે કહ્યુ 'તિજોરી તો અહીં પડી રહેવાની '

મહાત્માએ કહ્યુ, 'તો તમે પરલોકમા જે ખાસ કપડા પહેરી લેવાના હો, તેમા રાખો '

શેઠે કહ્યુ 'કપડા પણ અહીં જ પડી રહેવાના '

મહાત્માએ કહ્યુ 'તો પછી તેને તમારી મૂઠીમા રાખી લો '

શેઠે કહ્યુ 'એ રીતે પણ સોય પરલોકમા સાથે આવી શકશે નહિ જ્યા શરીર જ અહીં પડયુ રહેવાનુ ત્યા મૂઠી શુ કામ આપી શકે ?'

મહાત્માએ કહ્યુ 'જો તમે એક નાની સરખી સોય પણ સાથે લઈ શકવાના નથી, તો છપ્પન ક્રોડ સાથે શી રીતે લઇ શકશો ? કદાચ હુ તમને મારા અનેક શ્રીમત ભક્તો પૈકી કોઈ પાસેથી એક ક્રોડ અપાવી દઉ ને તમારી પાસે છપ્પન ક્રોડ પૂરા થાય તો તમારા ઘર પર ખાસ ધ્વજા ફરકે અને રાજ્ય તરફથી ભેરી વાગે એ જ કે બીજુ

કઈ? એથી તમને વિશેષ લાભ શો થવાનો? હાલ તમારા જીવને પચાવન ક્રોડ રૂપિયા પાસે હોવા છતા શાતિ નથી અને આ જ રીતે પરલોક સીધાવશો તો પરલોક પણ સારી જવાના ધનની અતિ મૂર્છાને લીધે પ્રાણીઓની ગતિ બગડે છે, તે તિર્યંચ કે નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાં અનેક વિધ દુખો ભોગવે છે માટે આ પચાવન ક્રોડથી સંતોષ માની તેનો સદુપયોગ કરો અને પરલોકનું ભાથુ બાધી લો'

એ તો નિઃસ્વાર્થ સત પુરુષની વાણી, એટલે શેઠના હૃદયમાં આરપાર ઉતરી ગઈ ને છપ્પન ક્રોડનો સકલ્પ તે જ વખતે છુટી ગયો આથી તેમના જીવને જે શાતિ થઇ, તેનુ વર્ણન કોણ કરી શકે?

શેઠ એ માદગીમાથી થોડા જ વખતમાં સાજા થયા અને પોતાની પાસે જે દ્રવ્ય હતુ, તેનો સન્માર્ગે વ્યય કરવા લાગ્યા. તેઓ જેમ દ્રવ્ય વાપરતા ગયા, તેમ ચિત્તની શાતિ વધતી ગઈ અનેક દીન-દુખીની આતરડી ઠરે અને તેના આશીર્વાદો મળે એથી શાન્તિની અભિવૃદ્ધિ કેમ ન થાય? છેવટે શુભ લેશ્યામા શેઠ મૃત્યુ પામ્યા, એટલે તેમની સદ્ગતિ થઈ

તાત્પર્ય કે અમર્યાદિત ધનલાલસા એ માનસિક અશાતિનું મોટું કારણ છે, એટલે સુજ્ઞજનોએ તેને છોડવી ઘટે

૯-વૈજ્ઞાનિક સાધનોની બીજી બાજુ

વૈજ્ઞાનિક સાધનો વિષે આપણા મનમાં જે વિચારો બધાયા છે, તેમા પણ પરિવર્તન લાવવાની જરૂર છે. કેટલાક તેની એકપક્ષી પ્રશસા કરી રહ્યા છે, પણ

બીજી બાજુ જોવાની દરકાર કરતા નથી

વિજ્ઞાને આપણને ઝડપી અવરજવર માટે આગગાડી, મોટર અને વિમાન જેવા વાહનોની ભેટ ધરી એ વાત સાચી, પણ તેણે આપણી સ્વાભાવિક પાદસંચારની શક્તિ હરી લીધી તેનુ શુ ? દરરોજ દશ બાર માઈલ ખુશીથી ચાલી શકનાર આજે માઈલ–દોઢ માઈલ દૂર આવેલા સ્ટેશને પહોંચવાને અર્ધો કલાક મોટરબસની રાહ જોતા ઊભા રહે છે.

વિજ્ઞાને આપણને વિદ્યુતનો પ્રકાશ આપ્યો તેથી રાત્રિદિવસ કામ થવા લાગ્યુ, પણ સામેથી નેત્રની જ્યોતિ હરી લીધી તે કેમ ભૂલીએ ? જ્યા સીત્તેર કે એંશી વર્ષ સુધી આંખે ઝાંખ આવતી ન હતી, ત્યા આજે અનેક નવ યુવકો અને વિદ્યાર્થીઓ ચશ્મા ચડાવીને કામ કરતા જણાય છે

વિજ્ઞાને આપણને ઋતુપરિવર્તનકારી એરકન્ડીશનની ભેટ ધરી, પણ બદલામા આપણી ટાઢ-તાપ સહન કરવાની શક્તિને હરી લીધી, એ ઓછુ નુકશાન નથી આજે સામાન્ય ગરમીમા પણ ઘણાને ચોવીશે કલાક વીજળીનો પખો ચલાવવો પડે છે તે જ રીતે થોડી ઠંડીમાં પણ હાથે-પગે મોજા પહેરવા પડે છે અને મફલર, શાલ વગેરેનો આશ્રય લેવો પડે છે ઋતુમા થોડુ પણ પરિવર્તન થાય તો પણ ઘણાને શરદી થઈ આવે છે ને તે એમનો પિછો છોડતી નથી

વિજ્ઞાને આપણને ધ્વનિવર્ધક યત્ર આપ્યુ પણ બદલામા આપણી સ્વરશક્તિ હરી લીધી, તે શુ ઓછું ખેદજનક છે? જે પુરુષો પોતાના બુલદ અવાજથી દશ

દસ કે વીસ પંદર હજાર મનુષ્યોની વસ્તીને નજીવી મુદત
તે અને બીજા માણસોની સગવડ ઉપરાંત માટે અનિ-
વાર્ય ઘણી માગણી કરે છે।

પ્રથમ આપણો ખોરાક લઈએ. ઘઉંને આપણે કે
પચાસ શેર દળ્યું હતો. હવે દળવાના સંચા થયા પછી
કેટલી બોરી આપણે કે પચાસ શેર દળ્યું દળી શકે છે?
પ્રથમ આપણે ઓરણું કૂવા કે તળાવમાંથી પાણીનું બેડું
બેડું ભરીને માથે ઉપાડી લાવતા. હવે પાણીના નળ થયા
પછી કેટલી બોરી બેડું બેડું માથે લાવી શકે છે?
તાત્પર્ય કે વૈજ્ઞાનિક સાધનોએ આપણને કેટલીક મજૂરી
આપી છે, પણ બદલામાં આપણી સહજ સ્વાભાવિક શક્તિ
હરી લીધી છે

વૈજ્ઞાનિક સાધનોને પરિણામે વધેલાં આપણાં જીવ-
નનું ધોરણ કેટલું વધી ગયું? તે પણ વિચારવા જેવું છે
પહેલાં જે માણસો દશ કે બાર રૂપિયામાં પોતાનાં કુટું-
બનો માસિક ખર્ચ સારી રીતે ચલાવતા, તેઓ આજે
પોતાના ગો કે સોમા પણ પૂરું કરી શકતા નથી વિજ્ઞાને
દર્શાવેલાં અનંતતાથી મોંઘવારીનું પ્રમાણ વધતું જતું છે અને
વિજ્ઞાનપ્રેરિત વિચારણાથી આપણી જીવનની જરૂરિયાતો
વધારતા જઈએ છીએ, તેનું જ આ પરિણામ છે

પ્રથમ દશ ગાઉનું ગામતરું કરવું હોય તો આપણે
આનંદથી ચાલતા જતા અને તે માટે ખાસ ખર્ચ હતો
નહિ રસ્તામાં જે ભાતું વાપરવું પડે તે સાથે બાંધી લેતા
આજે દશ ગાઉનો પ્રવાસ કરવો હોય તો ગાડી,

મોટરની જરૂર પડે છે અને રસ્તામા ચાહપાણી, પાનસોપારી, બીડી સીગારેટ તથા હોટેલનો ખર્ચ થાય છે .

પ્રથમ મોટા પ્રવાસો પણ કેવી સાદાઈ અને કરકસરથી થતાં તેનો અહી થોડો ખ્યાલ આપીશું અમે સોળ-સત્તર વર્ષની ઉમરે અમદાવાદથી કેસરિયાજીનો પ્રવાસ કર્યો હતો. તેમા ઈડર સુધીની અવરજવર રેલ્વે મારફત કરી હતી અને બાકીનું બધુ અતર પગરસ્તે કાપ્યુ હતું. તેમા સામાન જાતે જ ઉચક્યો હતો અને રસોઈ હાથે જ બનાવી હતી આ પ્રવાસમા અમે ૧૬ જણ સાથે હતા અને દરેકનો ખર્ચ રૂ ૩-૧૪-૬ આવ્યો હતો × ત્યાં બાદ અમદાવાદથી ઊટડિયા મહાદેવ, (દહેગામ નજીક) કપડવંજ, ઉમરેઠ, ડુવા, ચાપાનેર રોડ, પાવાગઢ, શીવરાજપુર, તણખલા થઈ સુગપાણેશ્વરની યાત્રા એવી જ રીતે કરી હતી અને ચાણોદ-વડોદરા થઈ અમદાવાદ પાછા ફર્યા હતા, તેનું ખર્ચ વ્યક્તિ દીઠ રૂ પાચથી વધારે આવ્યું ન હતુ ત્યાર બાદ ડાગના જગલો ઓળગીને નાશિક ગયા હતા અને ત્યાથી અજંતા-ઈલોરાની પગરસ્તે યાત્રા કરી હતી, તેનો ખર્ચ પણ વ્યક્તિ દીઠ રૂ ૧૮ કે ૨૦ થી વધારે આવ્યો ન હતો + સને ૧૯૨૪મા અમે કાશ્મીર

× આ પ્રવાસનુ વર્ણન અમે 'અરવલ્લીમા અગિયાર દિવસ' નામની એક લેખમાળામા કર્યું હતુ અને તે મુબઈથી પ્રકટ થતા હિંદુસ્થાન પત્રમાં પ્રકટ થઈ હતી

\+ આ પ્રવાસનુ વર્ણન અમે 'કુદરત અને કળાધામમા વીસ દિવસ' નામના પુસ્તકમા કર્યું છે તેની પ્રસ્તાવના આપણા બહુશ્રુત વિદ્વાન કાકા કાલેલકરે લખેલી છે

ગયા અને ત્યાના ઘણા સૌદર્યસ્થળો જોયા તે પ્રવાસ રૂ. ૧૧૦ મા પૂરો કર્યો હતો અને ૧૯૩૨ મા અમે સાહસિક પ્રવાસ અર્થે અમદાવાદથી કલકત્તા થઈ રગુન ગયા હતા ત્યાથી દક્ષિણમા મોલમીન વગેરે સ્થળો જોઈ માંડલે જોયુ હતુ અને ત્યાથી મિમિયો હીલનુ મથક જોઈ લાશિયો ગયા હતા અને ત્યાથી શાનસ્ટેટનો પ્રવાસ કરવા નામખમ એટલે ચીનની સરહદ પર પહોચ્યા હતા ત્યાથી ત્રણ દિવસ સુધી એક મરખો જગલનો પ્રવાસ કરી શામો પહોચ્યા હતા અને ત્યાથી બોટ મારફતે માડલે આવ્યા હતા ત્યાથી યેનનજાવ (તેલના કૂવા) વગેરે જોઈ, રગુન થઈ, કલકત્તાના માર્ગે અમદાવાદ પાછા આવ્યા હતા આ બધો પ્રવાસ અમે રૂ ૧૪૦-૦-૦ મા પૂરો કર્યો હતો આ પ્રવાસમા અમારી સાથે એક પ્રવાસી મિત્ર હતા કે જેમણે અમારા આ કેસરિયા સાદા પ્રવાસનો સારી રીતે અનુભવ લીધેલો હતો આજના ચાલુ ધોરણે આ પ્રવાસ કરવો હોય તો રૂપિયા ૧૦૦૦ થી ૧૨૦૦ ઓછામા ઓછા જોઈએ ખાસ કરીને લાશિયોથી આગળના ભાગમા પ્રવાસ કરવા માટે અનેક જાતની સગવડ કરવી પડે અને હથિયાર પણ રાખવા પડે અમારી પાસે માત્ર અમારી લાકડી હતી અને વધારામા આત્મવિશ્વાસ સાથે વીરપ્રભુનુ નામ હતુ *

* આ પ્રવાસમા અમારે અનેક સાહસો ખેડવા પડયા હતા. તે બધાનુ વર્ણન સ્વતત્ર પુસ્તકાકારે કરવાની ઈચ્છા હતી. પણ સયોગવશાત્ તેમ બની શકયુ નથી. અમે શાન દેશના જે ભાગે

મોટરની જરૂર પડે છે અને રસ્તામા ચાહપાણી, પાન-સોપારી, બીડી સીગારેટ તથા હોટેલનો ખર્ચ થાય છે

પ્રથમ મોટા પ્રવાસો પણ કેવી સાદાઈ અને કરકસરથી થતા તેનો અહી થોડો ખ્યાલ આપીશુ અમે સોળ-સત્તર વર્ષની ઉમરે અમદાવાદથી કેસરિયાજીનો પ્રવાસ કર્યો હતો તેમા ઈડર સુધીની અવરજવર રેલ્વે મારફત કરી હતી અને બાકીનુ બધુ અતર પગરસ્તે કાપ્યુ હતુ. તેમા સામાન જાતે જ ઉચક્યો હતો અને રસોઈ હાથે જ બનાવી હતી આ પ્રવાસમા અમે ૧૬ જણ સાથે હતા અને દરેકનો ખર્ચ રૂા ૩-૧૪-૬ આવ્યો હતો × ત્યાર બાદ અમદાવાદથી ઊટડિયા મહાદેવ, (દહેગામ નજીક) કપડવજ, ઉમરેઠ, ઢુવા, ચાપાનેર રોડ, પાવાગઢ, શીવ-રાજપુર, તણખલા થઈ સુરપાણેશ્વરની યાત્રા એવી જ રીતે કરી હતી અને ચાણોદ-વડોદરા થઈ અમદાવાદ પાછા ફર્યા હતા, તેનું ખર્ચ વ્યક્તિ દીઠ રૂા પાચથી વધારે આવ્યુ ન હતુ ત્યાર બાદ ડાગના જગલો ઓળગીને નાશિક ગયા હતા અને ત્યાથી અજતા-ઈલોરાની પગરસ્તે યાત્રા કરી હતી, તેનો ખર્ચ પણ વ્યક્તિ દીઠ રૂા ૧૮ કે ૨૦ થી વધારે આવ્યો ન હતો + અને ૧૯૨૪મા અમે કાશ્મીર

× આ પ્રવાસનુ વર્ણન અમે 'અરવલ્લીમા અગિયાર દિવસ' નામની એક લેખમાળામા કર્યુ હતુ અને તે મુબઈથી પ્રકટ થતા હિંદુસ્થાન પત્રમાં પ્રકટ થઇ હતી

+ આ પ્રવાસનુ વર્ણન અમે 'કુદરત અને કળાધામમાં વીસ દિવસ' નામના પુસ્તકમાં કર્યું છે તેની પ્રસ્તાવના આપણા બહુશ્રુત વિદ્વાન્ કાકા કાલેલકરે લખેલી છે

યા અને ત્યાનાં ઘણા સૌંદર્યસ્થળો જોયા તે પ્રવાસ
. ૧૧૦ મા પૂરો કર્યો હતો. સને ૧૯૩૨ મા અમે
ાહસિક પ્રવાસ અર્થે અમદાવાદથી કલકત્તા થઈ રંગુન
યા હતા ત્યાથી દક્ષિણમા મોલમીન વગેરે સ્થળો જોઈ
ાડલે જોયુ હતુ અને ત્યાથી મિચિયો હીલનુ મથક
ઈ લાશિયો ગયા હતા અને ત્યાથી શાનસ્ટેટનો પ્રવાસ
રતા નામખમ એટલે ચીનની સરહદ પર પહોચ્યા હતા
ાથી ત્રણ દિવસ સુધી એક સરખો જગલનો પ્રવાસ કરી
ભો પહચ્યા હતા અને ત્યાથી બોટ મારફતે માંડલે
ાવ્યા હતા ત્યાથી ચેનનજાવ (તેલના કુવા) વગેરે
ઈ, રંગુન થઈ, કલકત્તાના માર્ગે અમદાવાદ પાછા આવ્યા
ા. આ બધો પ્રવાસ અમે રૂા ૧૪૦–૦–૦ મા પૂરો
ી હતો આ પ્રવાસમા અમારી સાથે એક પ્રવાસી મિત્ર
ા કે જેમણે અમારા આ દસસિયા સાદા પ્રવાસનો
રી રીતે અનુભવ લીધેલો હતો. આજના ચાલુ ધોરણે
ા પ્રવાસ કરવો હોય તો રૂપિયા ૧૦૦૦ થી ૧૨૦૦
ાઠમા ઓછા જોઈએ ખાસ કરીને લાશિયોથી આગ
ા ભાગમા પ્રવાસ કરવા માટે અનેક જાતની સગવડ
ી પડે અને હથિયાર પણ રાખવા પડે અમારી પાસે
ત્ર અમારી લાકડી હતી અને વધારામા આત્મવિશ્વાસ
થે વીરપ્રભુનુ નામ હતુ *

* આ પ્રવાસમા અમારે અનેક પ્રસગો જોવા પડ્યા હતા
ભાનુ વર્ણન સ્વતત્ર પુસ્તકરૂપે કરવાની ઈચ્છા હતી. પણ
ાજસ્થાત તેમ બની શક્યુ નથી. અમે સ્થાન દેશના જે ભાગોનો

પાછળ કેટલા ધનનો વ્યય થશે, તેની અટકળ અત્યારે આપણે કરી શકીએ તેમ નથી, પણ તેની પાછળ અબજો રૂપિયા ખર્ચાશે એ નિશ્ચિત છે એમ છતા ય ચદ્રલોકમા પહોચી શકાશે કે કેમ? એ શકાસ્પદ છે ચદ્રલોકમા વાતાવરણ કેવુ છે? જમીન કેવી છે? તે આપણા વસવાટને યોગ્ય છે કે કેમ? અને ત્યા વસીએ તો આપણે સુખી થઈએ કે દુખી? એ બધા પ્રશ્નો વિચારણીય છે. સબધમા અત્યાર સુધી જે વિધાનો થયા છે, તે બધા આનુમાનિક છે તેની ખરી ખબર તો ત્યાં ગયા પછી જ પડી શકે પરંતુ ઘડીભર માની લઈએ કે આજના વૈજ્ઞાનિક સાધનોએ કેટલાક સાહસિક પુરુષોને ચદ્રલોકમા પહોચાડી દીધા અને ત્યા ઘણા લોકો આવ્યા પછી કેટલાક ઘરો બાંધી શકાયા, તો તેથી માનવજાતિનુ કલ્યાણ શી રીતે થવાનુ? બસો માણસો ચદ્રમા વસે કે ચારસો માણસો મગળમાં વસે તેથી આપણો ઉદ્ધાર થવાનો નથી આપણે તો એ ઇચ્છીએ છીએ કે આ વિશ્વમા શાંતિ જળવાઈ રહે અને દરેક મનુષ્ય પોતાના જીવનમા સુખ અને શાતિનો અનુભવ કરી શકે શુ આધુનિક વિજ્ઞાન આપણને આ વસ્તુઓ આપી શકે છે ખરુ? અમને સ્પષ્ટ કહેવા દો કે આધુનિક વિજ્ઞાને સ્થળ અને કાળનું અતર કાપ્યુ છે, પણ સુખ-શાતિની પ્રાપ્તિ વચ્ચેનુ અતર ઘણુ વધારી દીધુ છે, એટલે તે માટે આપણે પરમોપકારી મહર્ષિઓના ઉપદેશ તરફ જ ધ્યાન દોડાવવુ પડશે. એ જ આપણે માટે વિશ્વશાતિનુ મોટુ આશ્વાસન છે

૧૦-વિશ્વશાંતિ માટે મહર્ષિઓનો ઉપદેશ

વિશ્વશાંતિ માટે જૈન મહર્ષિઓનો ઉપદેશ સબળ છે તેમણે એની ભિન્ન ભિન્ન બાજુઓને સ્પર્શ કર્યો છે, એટલે તે આપણે પુન પુન વિચારવા જેવો છે

જેઓ એમ માને છે કે યુદ્ધ અમારો ધર્મ છે, માટે અમારે લડવુ જોઇએ, તેમને ઉદ્દેશીને તેઓ કહે છે

अप्पाणमेव जुज्झाहि, किं ते जुज्झेण बज्झओ ।
अप्पाणमेवमप्पाण, जइत्ता सुहमेहए ॥

'હે પુરુષ ! જો યુદ્ધ જ કરવુ હોય તો તારા આત્માની અંદર રહેલા શત્રુઓ સાથે કર તુ બહારના શત્રુઓ સાથે કેમ લડે છે ? તાત્પર્ય કે તેનાથી તને કશો લાભ થવાનો નથી. જે આત્મા વડે આત્માને જિતે છે, તે જ સુખને પામે છે '

अप्पा चेव दमयव्वो, अप्पा हु खलु दुद्दमो ।
अप्पा दंतो सुही होइ, अस्सिं लोए परत्थ य ॥

'જો તારે દમન જ કરવુ હોય તો તારા આત્માનુ કર. જો તુ એમ સમજતો હોય કે એમા શું ? તો તે તારી ભૂલ છે આત્માને દમવો ઘણો કઠિન છે જે આત્માનુ દમન કરે છે, તે આ લોકમા અને પરલોકમા સુખી થાય છે '

जो सहस्स सहस्साण, सगामे दुज्जए जिए ।
एग जिणेज्ज अप्पाण, एस से परमो जओ ॥

'જે દુર્જય સગ્રામમા સહસ્ર–સહસ્ર એટલે દશલાખ

યોધાની સામે લડીને જય મેળવે છે, તે સાચો કે એક જય નથી એક આત્માને જિતવો, તે જ પરમ જય છે '

કેટલાક કહે છે કે 'અમુકે અમારું અમુક અનિષ્ટ કર્યું છે, અમારી પ્રગતિમાં અંતરાય નાખ્યો છે, અમને ખૂબ સતાવ્યા છે, માટે અમે તેમને જોઈ લઈશું. અર્થાત્ તેમની સાથે યુદ્ધ કરીને તેમને હરાવીશું અને અમારું વેર વાળીશું ' કેટલાક કહે છે કે 'અમારું કુળ કયું ! અમારી જાતિ કઈ ! અમે તો રાજ્ય કરવાને જ જન્મ્યા છીએ, એટલે અમારી શક્તિથી અમે બધાને નમાવીશું અને રાજ્ય લઈશું ' કેટલાક કહે છે કે 'અમે ઘણા ચતુર છીએ, અમને શામ, દામ, ભેદ અને દંડની નીતિથી રાજ્ય મેળવતા આવડે છે, માટે અમે અમારી એ શક્તિનો ઉપયોગ કરીને વધારે પ્રદેશો મેળવીશું, વધારે સંપત્તિ મેળવીશું અને એ રીતે સાર્વભૌમ બનીશું ' કેટલાક કહે છે કે 'અમારી પ્રગતિ માટે, અમારા વિકાસ માટે અમારી પાસે જે પ્રદેશો છે, તે પૂરતા નથી. તે માટે નવા પ્રદેશો અને નવા વિસ્તારોની જરૂર છે માટે બીજા પર ચડાઈ કરીને કે બીજા સાથે યુદ્ધ ખેલીને તેની પ્રાપ્તિ કરીશું.' આ બધાને ઉદ્દેશીને જૈન મહર્ષિઓ કહે છે કે—

कोहं च माणं च तहेव मायं,
लोभं चउत्थं अज्झत्थदोसा ।

'ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ અધ્યાત્મદોષો છે, અર્થાત્ વિચારના રૂપમાં આપણા ભયંકર શત્રુઓ છે તેમને જ આપણે જિતવા જોઈએ '

कोहो य माणो य अणिग्गहिया,
माया य लोभो य पवड्ढमाणा ।
चत्तारि एए कसिणा कसाया,
सिंचन्ति मूलाइं पुणब्भवस्स ॥

'અનિગ્રહિત ક્રોધ અને માન તથા વૃદ્ધિ પામતા માયા અને લોભ એ ચાર કુત્સિત કષાયો પુનર્જન્મ રૂપી સંસારવૃક્ષના મૂળોનું સિંચન કરે છે અર્થાત્ તેનાથી મનુષ્યને ફરી ફરીને જન્મ લેવો પડે છે અને અનેકવિધ દુઃખો ભોગવવા પડે છે'

આ ચાર અંતરશત્રુઓને શી રીતે જિતવા? એનો ઉપાય પણ તેમણે બતાવ્યો છે

उवसमेण हणे कोहं, माणं मद्दवया जिणे ।
मायं चाज्जवभावेण, लोभं संतोसओ जिणे ॥

'ક્ષમાથી ક્રોધને જિતવો, મૃદુતાથી માનને જિતવું, સરલતાથી માયાને જિતવી અને સંતોષથી લોભને જિતવો'

ક્ષમા વિષે તેઓ કહે છે કે—

क्षमाखड्‌गं करे यस्य, दुर्जनः किं करिष्यति ? ।
अतृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यति ॥

'જેના હાથમાં ક્ષમા રૂપી તરવાર છે, તેને દુર્જન શું કરશે? ઘાસ વગરની જમીન પર પડેલો અગ્નિ પોતાની મેળે જ ઓલવાઈ જાય છે' તાત્પર્ય કે દુર્જન મનુષ્યો આપણા પર ક્રોધ કરે અને આપણે તેનો પ્રતિકાર કરીએ તો મામલો વિફરે છે, પરંતુ ક્રોધ ન કરતાં ક્ષમા ધારણ કરીએ તો પેલો દુર્જન એની મેળે શાંત થઈ જાય છે'

ક્રોધને જિતવા માટે ખાસ જરૂર સમજણ સુધારવાની છે 'અમુકે મારુ અનિષ્ટ કર્યું, અમુકે મારી પ્રગતિમા અતરાય નાખ્યો કે મને ખૂબ સતાવ્યો' એવો વિચાર કરવાને બદલે જો એમ વિચાર કરવામા આવે કે 'મારુ ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ કરનાર હું પોતે જ છુ મારી પ્રગતિમાં જો કોઈ પણ અતરાય થતો હોય તો તે મારા પોતાના દોષોનો જ છે અને દુ ખ દેનારો પણ હુ પોતે જ છુ બીજા તો માત્ર નિમિત્તો છે' તો ક્રોધ શાત થઈ જાય છે

કેટલાક એમ કહે છે કે 'अशक्तिमान् भवेत् साधु'-જે લોકોમા વૈર લેવાની તાકાત નથી, તેઓ ક્ષમા ધારણ કરે છે અને એ રીતે પોતાની પ્રતિષ્ઠા જાળવી રાખવાનુ એક નિમિત્ત શોધી કાઢે છે' પણ તેમની આ માન્યતા ભૂલભરેલી છે ક્ષમા એ કાયરનો ધર્મ નથી, પણ વીરનો ધર્મ છે બાહુબલિમા ભરતેશ્વરને શિક્ષા કરવાની પૂરી તાકાત હતી, છતા તેમણે ક્ષમા ધારણ કરી અને વૈર લેવાનો વિચાર જતો કર્યો, તો તેઓ સાચા વીર ગણાયા તે જ રીતે જે પુરુષો છતી શક્તિએ વૈર લેવાનો વિચાર માંડી વાળે છે અને ક્ષમા ધારણ કરે છે, તે સાચા વીર ગણાય છે

क्षमा वीरस्य भूषणम्।

જો આ સિદ્ધાતનો અમલ કરવામા આવે તો અનેક પ્રકારના કલહકકાસોનો અત આવે તથા યુદ્ધના ધમ સાણા ધસમસતા અટકી જાય અને ક્ષમાની સુવાસથી એક બીજાની ભૂલો સુધરતા શાતિનું વાતાવરણ સર્જાય તેથી જ જૈન મહર્ષિઓએ પ્રત્યેક મુમુક્ષુને પ્રતિદિન એવી ભાવના

ભાવવાનો આદેશ કર્યો છે કે—

> खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे ।
> मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झ न केणइ ॥

'હુ સર્વજીવોની તેમના પ્રત્યે કરેલા અપરાધો માટે ક્ષમા માગુ છુ સર્વ જીવો મને ક્ષમા આપો મારે સર્વ જીવોથી મૈત્રી છે, કોઈથી પણ વૈર નથી'

આ ભાવનાનો સમાજમા યથાર્થ પ્રચાર થાય તે માટે સવત્સરીનુ મહાપર્વ નક્કી કરવામા આવ્યુ છે તે દિવસે દરેક મુમુક્ષુએ આગળપાછળના સર્વ ઝઘડાઓ ભૂલીને ક્ષમાનું આદાનપ્રદાન કરવાનુ છે અને વિશ્વમૈત્રીની ભાવનાને જોર આપવાનુ છે આ દિવસની ઉજવણી અમુક ગચ્છ કે સપ્રદાય પૂરતી જ મર્યાદિત રાખવાની નથી, પણ તેને ગામ, જિલ્લા, પ્રાત, દેશ તથા વિશ્વ સુધી પ્રસારવાની છે, જેથી મનુષ્યો અરસપરસના વૈર ભૂલીને એકબીજાને પોતાના મિત્રો માને, તેમની સાથે હાથ મિલાવે અને જે કઈ ઝઘડાઓ ચાલતા હોય તેનો સમાધાનીભર્યો અત આવે વિશ્વ-શાતિ માટે શુ આ સચોટ ઉપાય નથી?

મૃદુતા, સરળતા અને સંતોષના લાભો પણ જાણીતા છે તેથી મનુષ્યના મનની કોમલતા વધે છે અને કોઈનુ અનિષ્ટ કરવાની ભાવના થતી નથી.

યુદ્ધમા મુખ્ય આશ્રય હિંસાનો લેવાય છે, તે અગે જૈન મહર્ષિઓએ કહ્યુ છે કે—

> एवं खु नाणिणो सारं, जं न हिंसइ किंचणं ।
> अहिंसा समयं चेव, एयावन्तं वियाणिया ॥

'જ્ઞાનીઓનાં જ્ઞાનનો સાર એ જ છે કે કોઈપણ જીવની હિંસા કરવી નહિ અહિંસા-સમતા-સર્વ જીવો પ્રત્યે આત્મવત્ ભાવ એને જ શાશ્વત ધર્મ સમજો '

जे य बुद्धा अतिक्कंता, जे य बुद्धा अणागया ।
संति तेसिं पइट्ठाण, भूयाण जगई जहा ॥

'જેમ પ્રાણીઓનો આધાર પૃથ્વી છે, તેમ જે બુદ્ધો -અર્હંતો-તીર્થંકરો થઈ ગયા, જે બુદ્ધો-અર્હંતો-તીર્થંકરો થવાના છે, તે બધાનો આધાર શાંતિ છે શાંતિ એટલે સમતા કે અહિંસા '

જૈન મહર્ષિઓ કહે છે કે 'જેમ આપણને જીવવું ગમે છે, મરવુ ગમતું નથી, તેમ બધા પ્રાણીઓને જીવવું ગમે છે અને મરવુ ગમતું નથી સુખ સર્વને પ્રિય છે, દુ ખ સર્વને પ્રતિકૂળ છે, તેથી ન્યાયી મનુષ્યે કોઈને દુ ખ આપવુ નહિ કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી નહિ '

કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞાને અભય કહેવામા આવે છે આવા અભયનુ દાન કરવાથી પ્રાણીઓ ભયમુક્ત થાય છે, તેથી જ જૈન મહર્ષિઓએ રાજા-મહારાજાઓ પાસે અભયસૂચક અમારીપડહ વગડાવ્યા છે અને 'મા હણો, મા હણો' એટલે કોઈ પણ જીવની હિંસા ન કરો એવી ઘોષણાઓ કરાવી છે

લૌકિક શાસ્ત્રોમા પણ કહ્યું છે કે—

नेह भूयस्तमो धर्मस्तस्मादन्योऽस्ति भूतले ।
प्राणिनां भयभीतानामभयं यत्प्रदीयते ॥

'મરણના ભયથી ત્રસ્ત થયેલા પ્રાણીઓને અભયદાન

દેવું તેનાથી વધારે શ્રેષ્ઠ ધર્મ આ જગતમા બીજો કોઈ નથી '

यस्मैकस्य सत्त्वस्य, दत्ता ह्यभयदक्षिणा ।
न तु विप्रसहस्रेभ्यो, गोसहस्रमलंकृतम् ।

'બ્રાહ્મણને શણગારેલી હજાર ગાય દાનમા દેવી તેના કરતા એક પ્રાણીને અભય-દક્ષિણા (અભયદાન) દેવી તે ઉત્તમ છે.'

कपिलाना सहस्र तु, द्विजेभ्य प्रयच्छति ।
एकस्य जीवित दद्यात् , कलां नार्हति षोडशीम् ॥

'જે મનુષ્ય બ્રાહ્મણોને હજાર ગાય દાનમા આપે છે, તે જીવિતનુ દાન કરનાર મનુષ્યની સરખામણીમા કઈ વિસાતમા નથી '

हेमधेनुधरादीना, दातार सुलभा भुवि ।
दुर्लभ पुरुषो लोके, य प्राणिष्वभयप्रद ॥

'આ જગતમા સુવર્ણ, ગાય અને જમીનનુ દાન કરનારા દાતારો ઘણા છે, પણ પ્રાણીઓને અભયનુ દાન કરનાર દાતાર તો કોઈક જ છે '

महतामपि दानाना, कालेन क्षीयते फलम् ।
भीताभयप्रदानस्य, क्षय एव न विद्यते ॥

'મોટા મોટા દાનોનું ફલ કાળે કરીને ક્ષય પામે છે, પણ ભયભીત પ્રાણીઓને આપેલા અભયનુ ફળ ક્ષય પામતુ નથી '

सर्वे वेदा न तत्कुर्यु, सर्वे यज्ञा यथोदिता ।
सर्वतीर्थाभिषेकाश्च, यत् कुर्यात् प्राणिना दया ॥

'સર્વે વેદોનું અધ્યયન કરો, સર્વે યજ્ઞોનું અનુષ્ઠાન કરો કે સર્વ તીર્થોનો અભિષેક કરો પણ તે કોઈનું ફળ જીવદયા જેટલું મળતું નથી'

અહિંસા અને અભયની આ ઘોષણા આજના યુગને અનુસરી નવા રૂપે, નવી રીતે કરવામાં આવે તો ઘોર હિંસા અટકી જાય અને વિશ્વમાં શાંતિ જળવાઈ રહે.

આજે વિશ્વશાંતિ માટે બૌદ્ધોના પંચશીલનો ઘોષ ગાજતો થયો છે, પણ અહીં પ્રસંગવશાત્ એ સ્પષ્ટતા કરી દઈએ કે બૌદ્ધોના પંચશીલ કરતાં જૈનોનું પંચશીલ વધારે ઉત્તમ છે

બૌદ્ધોના પંચશીલમાં નીચે પ્રમાણે પાંચ સિદ્ધાંતો આવે છે

पाणी न हन्तव्वो ।
अदिन्न नादातव्व ।
कामेसु मुच्छा न चारितव्वा ।
मूसा न भासितव्वा ।
मज्ज न पातब्ब ॥

'પ્રાણીઓની હિંસા ન કરો, ચોરી ન કરો, કામાસક્ત ન બનો, અસત્ય ન બોલો, મદ્ય ન પીઓ'

જ્યારે જૈનોના પંચશીલમાં 'પ્રાણીઓની હિંસા ન કરો, અસત્ય ન બોલો, ચોરી ન કરો, કામાસક્ત ન બનો અને પરિગ્રહની મર્યાદા કરો' એ પાંચ સિદ્ધાંતો આવે છે

આ બંનેની તુલના કરવાથી જોઈ શકાશે કે અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય અને બ્રહ્મચર્ય બંનેમાં સમાન છે, પણ

અપૂર્વ મહિમાશાળી રાજસ્થાનનું એક રમણીય તીર્થ

શ્રી જીરાવલાજી

શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના તીર્થોમા વિશિષ્ટ સ્થાન પામેલું આ અપૂર્વ મહિમાશાળી તીર્થ રાજસ્થાનની હકુમતમા આવેલું છે આબૂરોડથી મોટર રસ્તે અણાદરા અને ત્યાથી મોટર રસ્તે અહીં પહોંચી શકાય છે ગામની ચારે બાજુ પહાડી અને ઝાડી હોવાથી દૃશ્ય ઘણું રમણીય છે ધર્મશાળાની સુદર સગવડ છે

બ્રાહ્મણપુરના ધાધલ શેઠની ગાય હંમેશા સહેલી નદીની પાસેના પહાડમા જઈને એક ગુફામા દૂધ ઝરી આવતી શેઠને સ્વપ્ન આવ્યુ કે ત્યાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની એક પ્રાચીન ચમત્કારિક મૂર્તિ છે ત્યા જમીન ખોદાવતા મૂર્તિ પ્રકટ થઈ, પણ તેને ક્યાં લઈ જવી ? એ બાબતમાં બ્રાહ્મણપુર અને જીરાવલના ગામલોકો વચ્ચે વિવાદ થયો છેવટે નક્કી થયુ કે આ મૂર્તિને રથમા પધરાવી તેને એક બળદ બ્રાહ્મણપુરનો અને એક બળદ જીરાવલનો જોડવો જ્યા તે લઈ જાય ત્યા મૂર્તિ પધરાવવી એ રથ જીરાવલ આવતાં ધાધલ શેઠે ત્યા મૂર્તિ પધરાવી અને બાવન જિનાલય નિર્માણ કરાવ્યુ

અહીં મુસલમાની સૈન્યનુ આક્રમણ થતા સૈન્યમા ઉપદ્રવ થયેલો તે વખતે દિવાનને સ્વપ્ન આવેલુ કે જો તમારો બાદશાહ અહીં આવી માથુ મુકાવે તો ઉપદ્રવ શાન્ત થાય એ રીતે બાદશાહે માથુ મુકાવતાં ઉપદ્રવ શાંત થયેલો ને તેણે અહીં ઉત્સવ કરેલો પેથડશાહ, ઝાંઝણશાહ વગેરેએ અહીં સઘ સાથે યાત્રાઓ કરેલી છે

જીર્ણોદ્ધાર વખતે અહીં નેમિનાથ પ્રભુની મૂર્તિ બિરાજમાન કરવામા આવી છે બન્ને બાજુ સહસ્રફણા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિઓ છે, જે અત્યત ભવ્ય અને ચમત્કારિક છે

મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા વખતે આજે દરેક સ્થળે શ્રી જીરાવલા પાર્શ્વનાથનુ સ્મરણ કરવામાં આવે છે, તે જ એના અપૂર્વ મહિમાનો પુરાવો છે

આ તીર્થની યાત્રાથી જીવનને સફળ કરો

બૌદ્ધોમા પાચમુ શીલ મદ્યત્યાગ છે અને જૈનોમા પાચમુ શીલ પરિગ્રહની મર્યાદા છે પતજલિ વગેરે યોગ વિશારદોએ પણ પાચમુ શીલ પરિગ્રહની મર્યાદાને જ માન્યુ છે મદ્ય-ત્યાગ જરૂરી છે પણ તે ભોગોપભોગની મર્યાદામા આવી શકે, જ્યારે પરિગ્રહની મર્યાદા એ ઘણો ઉચ્ચ સિદ્ધાત છે અને તે આર્થિક અસમાનતા તથા ધનલાલસા મટાડી શકે એમ છે અહિસા પર ભાર મૂકો ને પરિગ્રહની મર્યાદા ન કરો તો એ અહિસા નામ માત્રની જ રહેવાની, એટલુ જ નહિ પણ બીજુ, ત્રીજુ ને ચોથુ શીલ પણ લગડુ બની જવાનુ, તેથી પરિગ્રહની મર્યાદા ખાસ જરૂરી છે

શ્રી વિનોબા ભાવે આજે ભૂદાન અને સપત્તિદાનની જે ચળવળ ચલાવી રહ્યા છે, તેનુ મૂળ પ્રેરણાસ્થાન આ પરિગ્રહની મર્યાદા છે, એમ કહેવામા કઈ અત્યુક્તિ નથી

જૈન મહર્ષિઓએ ધર્મના બીજ સમાન મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ એવી જે ચાર ભાવનાઓ પ્રબોધી છે, તેમા પહેલુ સ્થાન મૈત્રી ભાવનાને અપાયેલુ જોઈએ છીએ આ ભાવનાનુ પ્રતિબિબ નિમ્ન ગાથામા સુદર રીતે પડ્યુ છે

शिवमस्तु सर्वजगत , परहितनिरता भवन्तु भूतगणा ।
दोषा प्रयान्तु नाश, सर्वत्र सुखी भवतु लोक ॥

'અખિલ વિશ્વનુ કલ્યાણ થાઓ, સર્વ પ્રાણીઓ બીજાના હિતમા તત્પર બનો, દોષો નાશ પામો અને લોક સર્વત્ર સુખી થાઓ '

શાંતિ-પ્રતિષ્ઠા વખતે બોલાતી આ ગાથાના ભાવને જ જો આપણે ધ્યેયમંત્ર બનાવીને ચર્ચા-વિચારણા, પ્રવચનો તથા કાર્યક્રમો યોજીએ તો વિશ્વશાંતિ એ સ્વપ્ન નહિ પણ સિદ્ધિ બને અને દુનિયા પર ત્રાટકી પડનારી યુદ્ધની આફત અટકી જાય તે માટે સહુ કમર કસે એ ભાવના સાથે અમે આ નિબંધ પૂરો કરીએ છીએ

इति शम् ।